

**ΑΝΟΙΚΤΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΥΠΡΟΥ**

**ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ**

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
«Τραπεζική και Χρηματοοικονομική»**

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΜΑΣΤΕΡ

**Οι Επιπτώσεις της Δημοσιονομικής –
Χρηματοπιστωτικής Κρίσης στην Ελλάδα (2009 -
2015) στις Ληξιπρόθεσμες Απαιτήσεις Λιανικής
Τραπεζικής**

Ιωάννης Σακελλαρόπουλος

**Επιβλέπων Καθηγητής
Στέλιος Μαρκουλής**

ΑΘΗΝΑ, ΜΑΪΟΣ, 2016

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Οικονομικών Επιστημών και Διοίκησης

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών *Τραπεζική και
Χρηματοοικονομική*

Μεταπτυχιακή Διατριβή

Οι Επιπτώσεις της Δημοσιονομικής – Χρηματοπιστωτικής Κρίσης στην
Ελλάδα (2009 - 2015) στις Ληξιπρόθεσμες Απαιτήσεις Λιανικής
Τραπεζικής

Ιωάννης Σακελλαρόπουλος
Επιβλέπων Καθηγητής
Στέλιος Μαρκουλής

Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή υποβλήθηκε προς μερική εκπλήρωση των
απαιτήσεων για απόκτηση μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών
στην Τραπεζική και Χρηματοοικονομική
από τη Σχολή Οικονομικών Επιστημών και Διοίκησης
του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου.

Μάιος 2016

Περίληψη

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι να εξετάσουμε πως η κρίση στην ελληνική οικονομία επηρέασε την πορεία των μη εξυπηρετούμενων δανείων, με έμφαση σε αυτά της λιανικής τραπεζικής. Θα δούμε πως η παγκόσμια οικονομική κρίση οδήγησε στην κρίση της ελληνικής οικονομίας και εν συνεχεία στην κρίση του ελληνικού τραπεζικού συστήματος. Επίσης, θα εξετάσουμε τους κινδύνους που αντιμετωπίζουν οι τραπεζικοί οργανισμοί με έμφαση στον πιστωτικό κίνδυνο. Με τη βοήθεια της διεθνούς βιβλιογραφίας, θα δούμε ποιοι μακροοικονομικοί παράγοντες οδηγούν στην αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Στη συνέχεια θα προσπαθήσουμε να προσδιορίσουμε ποιοι μακροοικονομικοί παράγοντες επηρέασαν την αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα. Τέλος, θα αναφερθούμε στα μέτρα που έλαβαν οι τράπεζες καθώς και οι επίσημοι φορείς για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που δημιούργησε η αύξηση των NPLs.

Abstract

The aim of this study is to examine how the crisis in the Greek economy influenced the course of nonperforming loans, with emphasis on those of retail banking. We will try to explain how the global economic crisis led to the crisis of the Greek economy and the subsequent crisis in the Greek banking system. We will also examine the various risks faced by banking institutions with special emphasis on credit risk. Capitalising on earlier findings of the international literature on the subject, we will demonstrate the macroeconomic factors that might lead to higher NPLs. Then, we will try to determine what macroeconomic factors influenced the increase of non-performing loans in the Greek banking system during the ongoing crisis. Finally, we will refer to the measures taken by the banks and the regulating bodies to address the various problems created by the increase of the NPLs.

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον καθηγητή κ. Στέλιο Μαρκουλή για την πολύτιμη καθοδήγηση που μου παρείχε κατά την εκπόνηση της παρούσας εργασίας.

Επίσης, ευχαριστώ τα άτομα του στενού μου οικογενειακού και επαγγελματικού περιβάλλοντος που με στήριξαν, ο καθένας με τον τρόπο του και διευκόλυναν την προσπάθειά μου.

Περιεχόμενα

Περίληψη	1
Abstract	2
Ευχαριστίες	3
Εισαγωγή	6
Κεφάλαιο 1 – Σύνομη Ιστορική Ανασκόπηση	8
1.1 Η διεθνής χρηματοπιστωτική και οικονομική κρίση του 2007-2009	8
1.2 Η δημοσιονομική – οικονομική κρίση στην Ελλάδα 2009-2015	9
1.3 Η πορεία του Ελληνικού τραπεζικού συστήματος από την απορρύθμισή του έως σήμερα (1993 – 2015).....	11
Κεφάλαιο 2 – Τραπεζικοί Κίνδυνοι, Πιστωτικός Κίνδυνος και Μη Εξυπηρετούμενα Δάνεια	15
2.1 Τραπεζικοί Κίνδυνοι	15
2.2 Ο πιστωτικός κίνδυνος – Credit Risk	17
2.2.1 Ορισμός	17
2.2.2 Η σχέση του πιστωτικού κινδύνου και του επιτοκίου	17
2.2.3 Ηθικός Κίνδυνος – Moral Hazzard	18
2.3 Η αθέτηση των υποχρεώσεων – Μη εξυπηρετούμενα Δάνεια.....	19
2.3.1 Ορισμός Αθέτησης Υποχρεώσεων	19
2.3.2 Μη Εξυπηρετούμενα Δάνεια.....	19
2.3.3 Διάκριση των Καθυστερήσεων	21
Κεφάλαιο 3 – Οι αιτίες δημιουργίας ληξιπρόθεσμων δανείων και η σχέση τους με την οικονομική κρίση.....	23
3.1 Αιτίες δημιουργίας μη εξυπηρετούμενων δανείων	23
3.1.1 Μη αναμενόμενα γεγονότα	23
3.1.2 ΑΕΠ.....	24
3.1.3 Ανεργία.....	27
3.1.4 Το Δημόσιο Χρέος	28
3.1.5 Οι Δημόσιες Δαπάνες.....	30
3.1.6 Ο δείκτης Τιμών του Χρηματιστηρίου	30
3.1.7 Συναλλαγματική Ισοτιμία	31
3.1.8 Πληθωρισμός	32
3.1.9 Επιτόκιο Δανεισμού	33
3.2 Συμπεράσματα	34

Κεφάλαιο 4 – Μακροοικονομικά Αίτια της Αύξησης των μη Εξυπηρετούμενων Δανείων	35
4.1 Μεταβλητές και μέθοδοι	35
4.2 Το σετ δεδομένων	36
4.3 Εξειδίκευση του μοντέλου	40
4.4 Αποτελέσματα	41
4.4.1 Χρονική Υστέρηση	44
4.4.2 Επίδραση μεταβλητών:	44
4.5 Συμπεράσματα	45
Κεφάλαιο 5 – Ενέργειες για την Αντιμετώπιση των μη Εξυπηρετούμενων Δανείων Λιανικής Τραπεζικής.....	48
5.1 Τράπεζες.....	49
5.1.1 Διαχείριση απαιτήσεων.....	49
5.1.1.3 Ένδικα Μέσα	51
5.1.1.4 Αναχρηματοδοτήσεις Δανείων και Διακανονισμοί	52
5.1.2 Κεφαλαιακή επάρκεια	53
5.2 Κράτος και Εποπτικοί φορείς	55
5.2.1 Προστασία Δανειοληπτών.....	55
5.2.2 Εκσυγχρονισμός Πλαισίου Διαχείρισης Ληξιπρόθεσμων Απαιτήσεων	56
5.2.3 Ενίσχυση Σταθερότητας Χρηματοπιστωτικού Συστήματος.....	57
5.2.4 Ενίσχυση της Εποπτείας	58
5.3 Αποτελέσματα	59
Συμπεράσματα – Προτάσεις Πολιτικής.....	61
6.1 Η οικονομική κρίση και τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια	61
6.2 Παράγοντες που επηρέασαν τα NPL λιανικής τραπεζικής στην Ελλάδα.....	61
6.4 Προτάσεις Πολιτικής	62
6.5 Χρησιμότητα Μελέτης.....	63
6.6 Περιορισμοί Μελέτης και Προτάσεις για Περαιτέρω Έρευνα.....	63
Βιβλιογραφία.....	66
Ξενόγλωσση.....	66
Ελληνόγλωσση	67
Ηλεκτρονικές Πηγές	69

Εισαγωγή

Τα τελευταία χρόνια, το ελληνικό τραπεζικό σύστημα αντιμετωπίζει τεράστιες δυσκολίες, βιώνοντας μια συνεχόμενη κρίση που διαρκεί ήδη επτά χρόνια. Αυτό είναι αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης που περνάει το Ελληνικό κράτος και η εθνική οικονομία, μια κρίση η οποία ξέσπασε στον απόηχο της διεθνούς χρηματοοικονομικής κρίσης του 2007 - 2009. Οι αιτίες της κρίσης αυτής, βρίσκονται και στις δομικές στρεβλώσεις που παρουσίαζε η εθνική οικονομία.

Όσον αφορά το τραπεζικό σύστημα, τα πλήγματα που δέχθηκε εξαιτίας αυτής της κατάστασης ήταν πολλαπλά. Ένας τομέας όπου παρουσίασε μεγάλη επιδείνωση τα τελευταία χρόνια, ενώ ταυτόχρονα δημιούργησε πολλά νέα προβλήματα, ήταν τα δάνεια σε καθυστέρηση που έχουν στο χαρτοφυλάκιο τους τα τραπεζικά ιδρύματα. Η αύξηση του όγκου των μη εξυπηρετούμενων δανείων έχει σημαντικό αντίκτυπο στην υγεία του τραπεζικού συστήματος και συνεισέφερε σε μεγάλο βαθμό στα προβλήματα που αντιμετώπισαν οι ελληνικές τράπεζες. Οι ελληνικές τράπεζες αναγκάστηκαν να πραγματοποιήσουν τρεις ανακεφαλαιοποιήσεις τα τρία τελευταία χρόνια (άνοιξη 2013, άνοιξη 2014, φθινόπωρο 2015).

Πέρα όμως από τις επιδράσεις που είχε στην λειτουργία των τραπεζών, η αύξηση των δανείων σε καθυστέρηση έχει σημαντικές επιπτώσεις στο σύνολο της πραγματικής οικονομίας, συνεισφέροντας στην βάθυνση της οικονομικής κρίσης, ενώ δεν πρέπει να αγνοηθεί η κοινωνική διάσταση του φαινομένου.

Στην παρούσα εργασία θα εξετάσουμε το φαινόμενο των καθυστερημένων δανείων σε σχέση με την οικονομική κρίση. Θα ξεκινήσουμε στο πρώτο κεφάλαιο με μια συνοπτική αναφορά στο χρονικό της διεθνούς χρηματοοικονομικής κρίσης του 2007-2009 καθώς και στη μετάδοσή της στην Ελληνική οικονομία. Στη συνέχεια θα κάνουμε μια σύντομη αναδρομή στην εξέλιξη του ελληνικού τραπεζικού συστήματος από την έναρξη της απορρύθμισής του το 1993 μέχρι σήμερα ώστε να δημιουργήσουμε μια πληρέστερη εικόνα του περιβάλλοντος το οποίο θα εξετάσουμε.

Στο δεύτερο κεφάλαιο θα εξετάσουμε το περιεχόμενο του πιστωτικού κινδύνου και τις θεωρητικές προσεγγίσεις που τον αναλύουν καθώς η δημιουργία μη εξυπηρετούμενων δανείων είναι αποτέλεσμα αυτού. Επίσης θα ασχοληθούμε με τον ορισμό και τις προσεγγίσεις που υπάρχουν πάνω στα δάνεια σε καθυστέρηση.

Στη συνέχεια, στο τρίτο κεφάλαιο, θα καταπιαστούμε με τις προσεγγίσεις που υπάρχουν στη διεθνή βιβλιογραφία σχετικά με μακροοικονομικούς παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν τα δάνεια σε καθυστέρηση, σε μια προσπάθεια να συνδέσουμε μακροοικονομικούς δείκτες με την εξέλιξη των δανείων σε καθυστέρηση.

Στο τέταρτο κεφάλαιο, με βάση τα παραπάνω, θα γίνει η προσπάθεια να αναπτύξουμε ένα ποσοτικό υπόδειγμα που θα συνδυάζει παράγοντες από τις διεθνείς προσεγγίσεις που είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο με τα στοιχεία της εθνικής οικονομίας ώστε, δείξουμε τη συσχέτιση των μακροοικονομικών δεδομένων με την αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων.

Ακολούθως, στο πέμπτο κεφάλαιο, θα παρουσιαστούν οι αντιδράσεις σε αυτό το φαινόμενο που έλαβαν χώρα είτε σε θεσμικό επίπεδο (Ελληνικό κράτος, Τράπεζα της Ελλάδος και Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα) καθώς και από τα ίδια τα τραπεζικά ιδρύματα. Οι αντιδράσεις έλαβαν χώρα σε δύο επίπεδα, τα οποία ήταν αφενός η ανάλυση του φαινομένου της αύξησης των μη εξυπηρετούμενων δανείων και αφ' εταίρου η αντιμετώπιση των επιπτώσεων του φαινομένου αυτού.

Κλείνοντας, στα συμπεράσματα, με βάση όλα τα προηγούμενα θα γίνει προσπάθεια να προταθούν πολιτικές και δράσεις οι οποίες θα στοχεύουν στη μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων όπως και στην αντιμετώπιση των δυσμενών συνεπειών τους. Τέλος, θα αναφερθούν και οι περιορισμοί της μελέτης μας καθώς και προτάσεις για μελλοντική έρευνα

Κεφάλαιο 1 – Σύντομη Ιστορική Ανασκόπηση

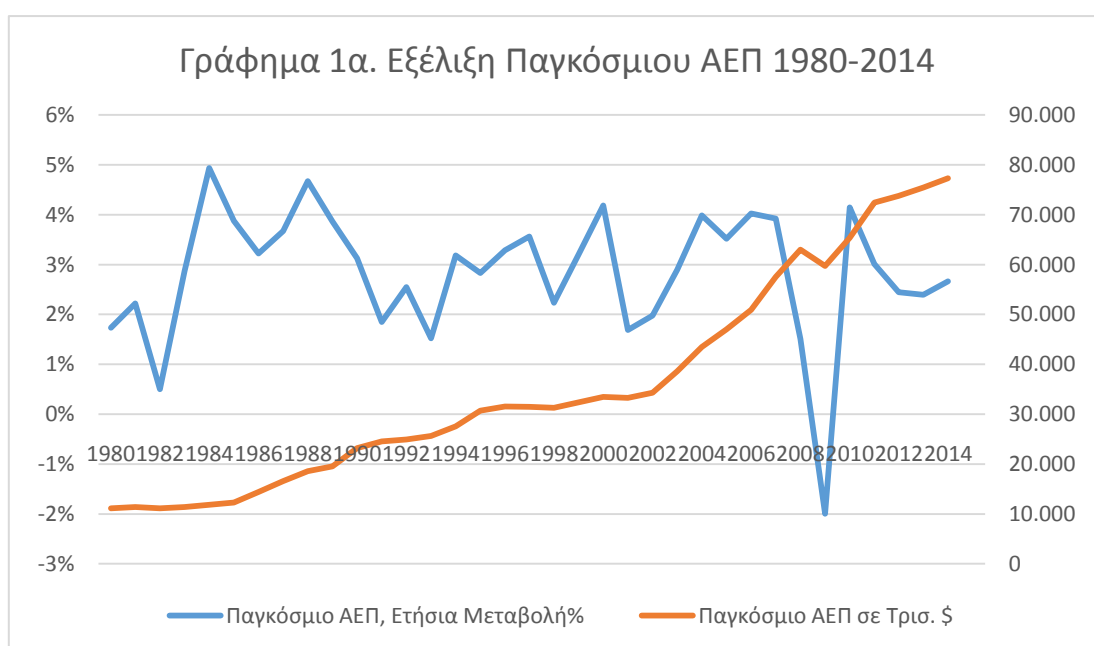
Στο παρόν κεφάλαιο θα γίνει μια σύντομη αναδρομή στην παγκόσμια οικονομική κρίση του 2007-2009 καθώς και στην ακόλουθη οικονομική κρίση στον ελλαδικό χώρο. Επίσης, προκειμένου να έχουμε πληρέστερο υπόβαθρο για τη συνέχεια θα εξετάσουμε εν συντομία την πορεία του ελληνικού τραπεζικού συστήματός από την απελευθέρωση της τραπεζικής αγοράς έως την έναρξη της κρίσης.

1.1 Η διεθνής χρηματοπιστωτική και οικονομική κρίση του 2007-2009

Η διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση του 2007-2009 ξεκίνησε από της Ηνωμένες Πολιτείες και συγκεκριμένα από την αγορά των στεγαστικών δανείων χαμηλής εξασφάλισης (subprime). Τα συγκεκριμένα στεγαστικά δάνεια, εξασφαλιζόνταν από υποθήκες οι οποίες δεν κάλυπταν το σύνολο του εκταμιευμένου ποσού, ενώ τα άτομα που λάμβαναν τα δάνεια αυτά ήταν αμφίβολης πιστοληπτικής ικανότητας, με αποτέλεσμα να εμπεριέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο από το μέσο όρο της αγοράς των στεγαστικών δανείων. Το πρόβλημα δημιουργήθηκε όταν μεγάλα κομμάτια χαρτοφυλακίου που περιλάμβαναν subprime στεγαστικά δάνεια τιτλοποιήθηκαν από τις τράπεζες που τα είχαν εκδώσει και πουλήθηκαν σε επιχειρηματικά σχήματα (επενδυτικές τράπεζες όπως π.χ. η Lehman Brothers) προκειμένου οι πρώτες να εξασφαλίσουν χρηματοδότηση. Τα δάνεια αυτά είχαν μεγαλύτερο κίνδυνο λόγω μειωμένης εξασφάλισης, ενώ κατά την τιτλοποίησή τους ο κίνδυνος αυτός δεν αποτιμήθηκε σωστά, με αποτέλεσμα οι αγοραστές του χρέους να έχουν μη αποτιμημένους κινδύνους στο χαρτοφυλάκιό τους (Reicuti, 2013).

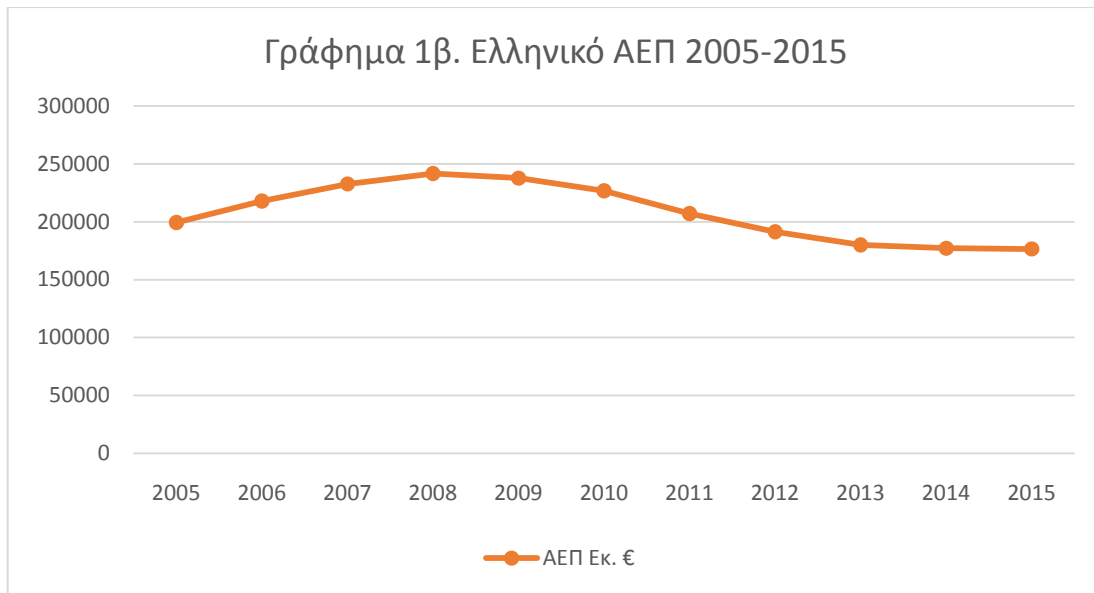
Όταν παρουσιάστηκε κρίση στην κτηματική αγορά των Η.Π.Α. που οδήγησε σε πτώση των τιμών των ακινήτων, τα τιτλοποιημένα αυτά δάνεια άρχισαν να μην εξυπηρετούνται και σε συνδυασμό με την έλλειψη επαρκών εξασφαλίσεων προκάλεσαν μεγάλες ζημιές στους αγοραστές τους. Αποκορύφωμα των παραπάνω ήταν η κατάρρευση της επενδυτικής τράπεζας Lehman Brothers το φθινόπωρο του 2008 (Che & Chinagawa, 2013).

Η χρηματοοικονομική κρίση στις Η.Π.Α., σύντομα μετατράπηκε σε διεθνή κρίση ρευστότητας η οποία μεταδόθηκε στην παγκόσμια οικονομία με αποτέλεσμα να επιβραδυνθεί η ανάπτυξή της. Χαρακτηριστικά το έτος 2009 έγινε η πρώτη χρονιά μετά το τέλος του 2^{ου} Παγκοσμίου πολέμου, όπου ο παγκόσμιος ρυθμός ανάπτυξης ήταν αρνητικός (γράφημα 1α), το οποίο ήταν βέβαια η κορυφή του παγόβουνου καθώς υπήρξε συνολική υποβάθμιση των δεικτών της παγκόσμιας οικονομίας. Αυτή ήταν και η αποκορύφωση της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης, αφού από το 2010 η παγκόσμια οικονομία επανήλθε σε θετικές τιμές ανάπτυξης.

1.2 Η δημοσιονομική – οικονομική κρίση στην Ελλάδα 2009-2015

Όπως είδαμε, η παγκόσμια οικονομία κατάφερε να περάσει σύντομα από την ύφεση στην ανάπτυξη ξανά. Αυτό όμως συνέβη σε χώρες με ανεπτυγμένες και εξωστρεφείς οικονομίες και μετά από σημαντικές παρεμβάσεις των αρχών και των κεντρικών τραπεζών τους. Αυτή όμως δεν ήταν η περίπτωση της Ελλάδας όπου η οικονομία βρίσκεται σε ύφεση από το 2008 συνεχώς (γράφημα 1β)

Ο τρόπος με τον οποίο η κρίση αυτή μεταδόθηκε στην Ελλάδα, δεν ήταν όπως στην πλειοψηφία των χωρών μέσω του χρηματοπιστωτικού συστήματος, καθώς εκείνη την περίοδο οι Ελληνικές τράπεζες εμφάνιζαν μικρή έως μηδενική έκθεση σε προβληματικά στοιχεία ενεργητικού.

Η κρίση έγινε αρχικά αισθητή στον ελλαδικό χώρο ως κρίση δημοσίου χρέους, γεγονός που οφείλονταν μεταξύ άλλων στην στρέβλωση των όρων χρηματοδότησης του δημοσίου από την είσοδο της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Αποτέλεσμα αυτού ήταν το ελληνικό δημόσιο να μην μπορεί πλέον να δανειστεί κεφάλαια από τις αγορές για τις δημόσιες δαπάνες του και την αναχρηματοδότηση του υφιστάμενου δημοσίου χρέους (Χαρδούβελης, 2011α).

Ακολούθως, προκειμένου το ελληνικό δημόσιο να μην κηρύξει χρεωκοπία αναγκάστηκε να απευθυνθεί σε παγκόσμιους (Διεθνές Νομισματικό Ταμείο) και ευρωπαϊκούς (Ευρωπαϊκή επιτροπή – Κομισιόν, Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα) θεσμούς, προκειμένου να εξασφαλίσει την απαραίτητη χρηματοδότηση. Οι όροι της χρηματοδότησης που έλαβε περιλάμβαναν ισχυρή δημοσιονομική πειθαρχία καθώς και πολιτικές λιτότητας (Kosmidou et al. 2014).

Οι πολιτικές που επιβλήθηκαν σε συνδυασμό με εγγενείς στρεβλώσεις της ελληνικής οικονομίας που είχαν δημιουργηθεί σε βάθος χρόνου, οδήγησαν στη μετάδοση της κρίσης στο σύνολο της οικονομίας (Pronoroulos, 2013).

Συνοπτικά, τα συμπτώματα της κρίσης που είχαν το μεγαλύτερο αντίκτυπο στην εθνική οικονομία ήταν τα εξής:

- Μείωση δημοσίων δαπανών
- Μείωση του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος (ΑΕΠ)
- Αύξηση του δημοσίου χρέους ως ποσοστό επί του ΑΕΠ
- Μείωση επιπέδου αμοιβών
- Αύξηση των επιχειρήσεων που τέθηκαν σε εκκαθάριση
- Αύξηση της ανεργίας
- Συνολική μείωση διαθέσιμου εισοδήματος
- Αύξηση φορολογίας

Μέσα σε αυτό το περιβάλλον η ελληνική οικονομία άρχισε να βυθίζεται σε ένα «σπирάλ θανάτου», όπου η δημοσιονομική πειθαρχία οδηγούσε σε ύφεση, η οποία με τη σειρά της οδηγούσε σε νέα μέτρα λιτότητας όπου ανατροφοδοτούσαν την ύφεση. Παράλληλα και εκ του αποτελέσματος μπορούμε να πούμε πως παρά τις προσπάθειες να μειωθεί η σπατάλη στον δημόσιο τομέα, υπήρξε ολιγωρία στην προώθηση μεταρρυθμίσεων στην κατεύθυνση της τόνωσης του επιχειρηματικού κλίματος προκειμένου να υπάρξουν οι προϋποθέσεις ανάπτυξης.

Αποτέλεσμα αυτού του ανατροφοδοτούμενου κύκλου ήταν το δημόσιο χρέος αντί να μειωθεί να αυξάνεται συνεχώς και ως ποσοστό του ΑΕΠ και σε απόλυτους αριθμούς. Προσπάθεια μείωσής του σε ονομαστικούς όρους έγινε το 2012 με το πρόγραμμα ανταλλαγής κρατικών ομολόγων με τη συμμετοχή κυρίως του ιδιωτικού τομέα (Private Sector Involvement – PSI). Το PSI με τη σειρά του δημιούργησε μια νέα σειρά προβλημάτων σε ασφαλιστικά ταμεία και τράπεζες, ενώ αν και βοήθησε προς την κατεύθυνση της ελάφρυνσης του δημοσίου χρέους, απέτυχε να το καταστήσει βιώσιμο.

1.3 Η πορεία του Ελληνικού τραπεζικού συστήματος από την απορρύθμισή του έως σήμερα (1993 – 2015)

Ο ελληνικός τραπεζικός κλάδος ήταν από τους τομείς της οικονομίας τον οποίο έπληξε η κρίση με τη μεγαλύτερη σφοδρότητα. Για να εξετάσουμε όμως πως

έφτασε στην κρίση πρέπει να εξετάσουμε την πορεία του μέχρι σήμερα. Αφετηρία για αυτό είναι η αρχή της «σύγχρονης» εποχής του με την έναρξη της απορρύθμισης της τραπεζικής αγοράς το 1993.

Το 1993, λοιπόν, μέσα στο πλαίσιο της ένταξης στο ευρωπαϊκό περιβάλλον αρχίζει η απορρύθμιση του τραπεζικού κλάδου στην Ελλάδα, με τον νόμο 2076/1992. Η απορρύθμιση αυτή έχει την έννοια της άρσης των περιορισμών που ίσχυαν μέχρι τότε και το άνοιγμα της αγοράς. Στις αρχές της δεκαετίας του 1990 λοιπόν υπάρχει μια έντονη κινητικότητα ως προς την ίδρυση νέων ιδιωτικών τραπεζών καθώς και εγκατάσταση ξένων τραπεζικών ομίλων στην Ελλάδα. Αυτό συνέβη γιατί η διαφαινόμενη απελευθέρωση της τραπεζικής αγοράς δημιούργησε νέες ευκαιρίες και προοπτικές κερδοφορίας, σε ένα κλάδο στον οποίο μέχρι τότε λάμβανε χώρα ασφυκτική ρύθμιση.

Οι προσδοκίες αυτές επιβεβαιώθηκαν, έτσι από το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1990 τα κέρδη των τραπεζών αρχίζουν να αυξάνονται σταθερά. Παράλληλα προς το τέλος της δεκαετίας αρχίζει να παρατηρείται μια τάση συγκέντρωσης του κλάδου με εξαγορές και συγχωνεύσεις, στο πλαίσιο της δημιουργίας οικονομιών κλίμακας, δημιουργώντας σταδιακά τους ομίλους που θα πρωταγωνιστήσουν την επόμενη δεκαετία. Σε συνδυασμό με αυτό οι τράπεζες αρχίζουν να κάνουν τα πρώτα βήματα για τον εξορθολογισμό του κόστους τους. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η ιδιωτική πρωτοβουλία αρχίζει να αποκτά όλο και σημαντικότερο ρόλο καθώς το μερίδιο αγοράς των τραπεζών δημοσίου συμφέροντος αρχίζει να μειώνεται (Μελάς, 2012)

Το διάστημα που ακολούθησε 2000-2008, το ελληνικό τραπεζικό σύστημα ήταν σε σταθερή επέκταση. Επέκταση στο εσωτερικό, με τα κέρδη να είναι διαρκώς αυξανόμενα. Αντίστοιχα οι ισολογισμοί επεκτείνονται συνεχώς ως αποτέλεσμα της πιστωτικής επέκτασης που λαμβάνει χώρα αυτή την περίοδο. Παράλληλα, επέκταση υπήρξε και προς το εξωτερικό όπου γίνονται συνεχώς εξαγορές τραπεζών στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων αλλά και της Τουρκίας από τους μεγαλύτερους ομίλους της χώρας.

Αυτή η περίοδος «παχιών αγελάδων» τελειώνει το 2009 όταν τα αποτελέσματα

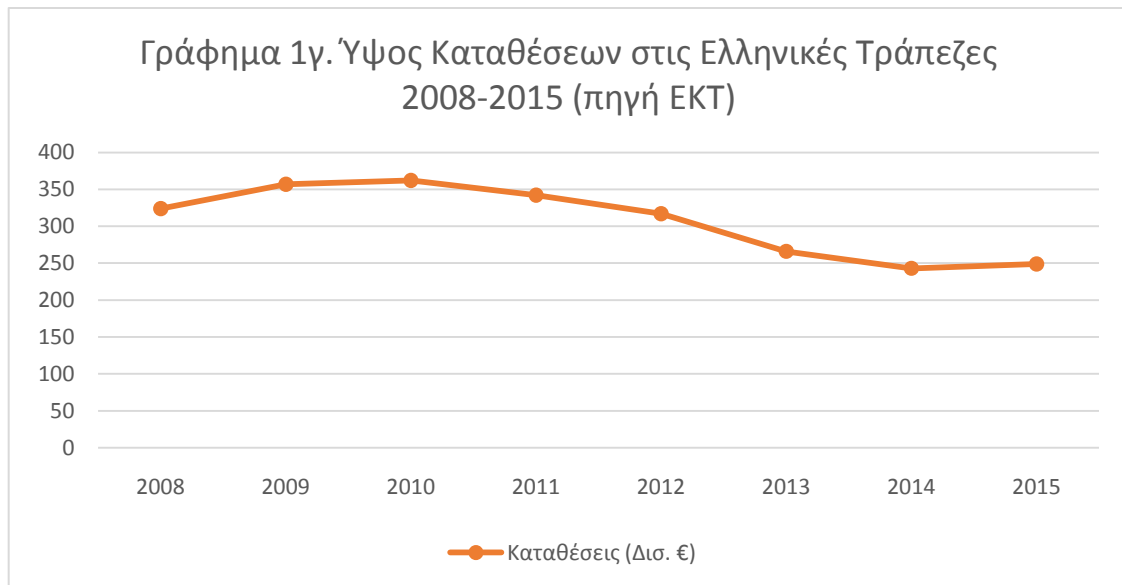
της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης αρχίζουν να διαφαίνονται στην ελληνική οικονομία. Αρχικά τα κέρδη αρχίζουν να φθίνουν και με την έναρξη της δημοσιονομικής κρίσης το 2010, αρχίζουν να παρουσιάζονται τα πρώτα σημαντικά προβλήματα στον τραπεζικό κλάδο. Αρχικά υπάρχει επιβράδυνση στο ρυθμό πιστωτικής επέκτασης και ακολούθως πιστωτική συρρίκνωση. Ακόμα, δεν αργούν να παρουσιαστούν τα πρώτα σημαντικά προβλήματα κεφαλαιακής επάρκειας. Αυτό είναι αποτέλεσμα κυρίως τριών παραγόντων

- Της αδυναμίας επανείσπραξης των δανείων που έχουν χορηγήσει
- Του κουρέματος των κρατικών ομολόγων στα οποία αναγκαστικά (βάσει της κείμενης νομοθεσίας) είχαν επενδεδυμένα σημαντικά κεφάλαια με το πρόγραμμα PSI (Private Sector Involvement)
- Τέλος η πιστωτική υποβάθμισή τους η οποία αύξησε κατακόρυφα το κόστος δανεισμού, τις κατέστησε εν τέλει μη αξιόχρεες, με αποτέλεσμα να χρειαστεί η απεύθυνσή τους σε μηχανισμούς δανεισμού ύστατης ανάγκης (last resort lending) που ανέπτυξε για αυτό τον σκοπό η Ευρωπαϊκή Ένωση (Pronopoulos, 2013)

Αποτέλεσμα των παραπάνω είναι το τραπεζικό σύστημα να βρεθεί τρεις φορές σε αναζήτηση νέων κεφαλαίων για να καλύψει τις συσσωρευμένες ζημιές του, πραγματοποιώντας τρεις ανακεφαλαιοποιήσεις σε τρία χρόνια (Μάρτιος - Απρίλιος 2013, Φεβρουάριος 2014, Νοέμβριος - Δεκέμβριος 2015), γεγονός εξαιρετικά επώδυνο για τους μετόχους, οι οποίοι είδαν τα κέρδη της προηγούμενης δεκαετίας να εξανεμίζονται και τις επενδύσεις τους στον τραπεζικό κλάδο να εξαυλώνονται.

Τέλος, εκτός από τα αμιγώς οικονομικά προβλήματα που αντιμετώπισε το τραπεζικό σύστημα σημαντικό ρόλο έπαιξε και ο παράγοντας της πολιτικής αβεβαιότητας. Αποκορύφωμα των αποτελεσμάτων πολιτικού κινδύνου ήταν η μαζική ανάληψη καταθέσεων (bank run) που ακολούθησε την προκήρυξη του δημοψηφίσματος του Ιουλίου του 2015 (γράφημα 1γ). Τα παραπάνω ήταν μια τραυματική εμπειρία για τις τράπεζες όπου δημιούργησε κρίση εμπιστοσύνης και κατά συνέπεια κρίση ρευστότητας. Αναγκαστική συνέπεια της τελευταίας ήταν η εισαγωγή των ελέγχων κεφαλαίων (capital controls) όπου απομόνωσαν

το ελληνικό τραπεζικό σύστημα και επισφράγισαν το κλίμα ανωμαλίας που επικρατεί σε αυτό τα τελευταία χρόνια.

Κεφάλαιο 2 – Τραπεζικοί Κίνδυνοι, Πιστωτικός Κίνδυνος και Μη Εξυπηρετούμενα Δάνεια

Στο παρόν κεφάλαιο θα εξετάσουμε τους κινδύνους που αντιμετωπίζουν τα πιστωτικά ιδρύματα. Έμφαση θα δώσουμε στον πιστωτικό κίνδυνο που σχετίζεται με την πιθανότητα μη αποπληρωμής των δανείων που έχουν χορηγηθεί. Ενώ στο τέλος θα εξετάσουμε τι είναι και πως ορίζονται τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια.

2.1 Τραπεζικοί Κίνδυνοι

Κατά τη λειτουργία τους τα τραπεζικά ιδρύματα αντιμετωπίζουν μια σειρά από κινδύνους, τους οποίους πρέπει να διαχειριστούν, δηλαδή να τους αναγνωρίσουν, να τους αξιολογήσουν και να προσπαθήσουν να τους μειώσουν ή να τους αντισταθμίσουν. Η σύγχρονη βιβλιογραφία καταλήγει ότι υπάρχουν επτά βασικά είδη τραπεζικών κινδύνων, οι οποίοι σύμφωνα με τους Σαπουντζόγλου και Πεντότη (2009) είναι οι εξής:

1. Ο πιστωτικός κίνδυνος - credit risk, αφορά την πιθανότητα να μην αποπληρωθούν οι απαιτήσεις της τράπεζας, είναι ο κατ' εξοχήν χρηματοπιστωτικός κίνδυνος και στον οποίο θα αναφερθούμε αναλυτικά στη συνέχεια.
2. Ο κίνδυνος επιτοκίου - interest rate risk. Ο κίνδυνος αυτός έχει να κάνει με τη μεταβλητότητα που εμφανίζουν τα επιτόκια τα οποία έχουν τα στοιχεία του ενεργητικού και του παθητικού του πιστωτικού ιδρύματος. Οι μεταβολές των επιτοκίων επηρεάζουν άμεσα την αξία του ενεργητικού και των υποχρεώσεων ενός πιστωτικού ιδρύματος, με αποτέλεσμα όταν τα επιτόκια κινηθούν προς συγκεκριμένη κατεύθυνση να μειώνεται η αξία του ενεργητικού ή να αυξάνεται η αξία των υποχρεώσεων, πράγμα που οδηγεί τον οργανισμό σε ζημιές.
3. Ο κίνδυνος συναλλάγματος - foreign exchange risk. Σήμερα, στην παγκοσμιοποιημένη οικονομία, όλες οι τράπεζες διατηρούν θέσεις σε ξένα νομίσματα από αυτό της χώρας που εδρεύουν, ενώ παράλληλα η πλειοψηφία τους δραστηριοποιείται σε αγορές με διαφορετικά

νομίσματα. Αυτό έχει σα συνέπεια, όπως και με τον κίνδυνο επιτοκίου, η αξία ενός μέρους του ενεργητικού και των υποχρεώσεων να εξαρτάται από τις μεταβολές των συναλλαγματικών ισοτιμιών. Ο κίνδυνος συναλλάγματος, λοιπόν, αφορά στην πιθανότητα να υποστούν τα πιστωτικά ιδρύματα ζημιά από μεταβολές των συναλλαγματικών ισοτιμιών.

4. Ο κίνδυνος αγοράς – market risk. Ο κίνδυνος αγοράς αφορά τον κίνδυνο που διατρέχουν οι τράπεζες να υποστούν ζημίες από την μεταβολή της αγοραίας αξίας περιουσιακών στοιχείων που κατέχουν ή θέσεων (στη δευτερογενή αγορά) στις οποίες είναι εκτεθειμένες. Ο κίνδυνος αγοράς σχετίζεται άμεσα με τους δύο κινδύνους που είδαμε παραπάνω (επιτοκίων και συναλλάγματος) γιατί οι αγοραίες τιμές πολλών περιουσιακών στοιχείων εξαρτώνται από τα επιτόκια και τις ισοτιμίες, πλην όμως η μεταβλητότητά τους δεν εξαρτάται αποκλειστικά από αυτά.
5. Ο κίνδυνος ρευστότητας –liquidity risk. Ο κίνδυνος ρευστότητας αφορά στο ενδεχόμενο ένα πιστωτικό ίδρυμα να μην έχει ρευστά διαθέσιμα για να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις του. Ο κίνδυνος αυτός μπορεί να προέλθει είτε από κακό υπολογισμό των υποχρεώσεων σε ρευστά είτε από απρόβλεπτα γεγονότα, όπως για παράδειγμα το bank run που συνέβη τον Ιούλιο του 2015 στην Ελλάδα που είχε σαν αποτέλεσμα την επιβολή ελέγχων κεφαλαίων (capital controls) καθώς ο πανικός και οι μαζικές αποσύρσεις χρημάτων και κεφαλαίων οδήγησαν τις τράπεζες στο να μην μπορούν να καλύψουν το σύνολο των καταθετών τους.
6. Ο λειτουργικός κίνδυνος – operational risk. Ο λειτουργικός κίνδυνος είναι η πιθανότητα μια τράπεζα να πραγματοποιήσει ζημιά εξαιτίας του τρόπου λειτουργίας της ο οποίος περιλαμβάνει ανθρώπινα λάθη, δόλο, τεχνολογικές αστοχίες και αδυναμία του εσωτερικού ελέγχου στο να προβλέψει και να καταστείλει όλα τα παραπάνω.
7. Ο κίνδυνος χώρας – sovereign risk. Ο κίνδυνος αυτός αφορά την πιθανότητα να υποστεί ένα πιστωτικό ίδρυμα ζημίες κυρίως αθέτησης υποχρεώσεων, εξαιτίας χαρακτηριστικών που εμφανίζει η χώρα δραστηριοποίησής του. Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσεται ένα σύνολο παραγόντων όπως η πολιτική κατάσταση η οικονομική ανάπτυξη η

ισοτιμία του νομίσματος της χώρας καθώς και άλλοι παράγοντες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα από την ιστορία του ελληνικού τραπεζικού συστήματος είναι το PSI, δηλαδή το κούρεμα των ομολόγων του δημοσίου που είχαν στην κατοχή τους οι ελληνικές τράπεζες, ανάμεσα σε άλλους ιδιώτες επενδυτές.

2.2 Ο πιστωτικός κίνδυνος – Credit Risk

2.2.1 Ορισμός

Το επίκεντρο της λειτουργίας όλων των χρηματοπιστωτικών οργανισμών είναι η διαμεσολάβηση μεταξύ των πλεονασματικών και των ελλειμματικών οικονομικών μονάδων για τη χρηματοδότηση των δεύτερων από τους πρώτους. Αυτό σημαίνει ότι τα πιστωτικά ιδρύματα αποδέχονται τους οικονομικούς πόρους των πλεονασματικών μονάδων με τη μορφή είτε καταθέσεων, είτε αμοιβαίων κεφαλαίων καθώς και άλλων μορφών και στη συνέχεια κατευθύνουν τους πόρους αυτούς προς τις οικονομικές μονάδες οι οποίες έχουν ανάγκη τους πόρους αυτούς στο παρόν, με την προοπτική να τους επιστρέψουν μελλοντικά με τον ανάλογο τόκο, ο οποίος θα αποτελέσει την αμοιβή τόσο του αρχικού αποταμιευτή όσο και του χρηματοοικονομικού οργανισμού.

Σε αυτή τη διαδικασία, είναι πολύ σημαντικό όταν αποφασίζεται μια χρηματοδότηση, να υπάρχει η προσδοκία ότι αυτός που δανείζεται θα είναι σε θέση να αποπληρώσει το χορηγημένο κεφάλαιο μαζί με τους αναλογούντες τόκους. Επειδή όμως το οικονομικό περιβάλλον βρίθει αβεβαιότητας, υπάρχει πάντα το ενδεχόμενο να μην εκπληρωθούν οι παραπάνω προσδοκίες, η ζημιά που μπορεί να προκύψει από αυτό το ενδεχόμενο εκφράζεται από τον πιστωτικό κίνδυνο ο οποίος σύμφωνα με τον Αγγελόπουλο (2010): *«(Ο πιστωτικός κίνδυνος) ορίζεται ως η πιθανή ή αναμενόμενη ζημιά που προέρχεται από την αδυναμία των δανειζόμενων να επιστρέψουν τα κεφάλαια ή/και τους τόκους των κεφαλαίων που δανείστηκαν, δηλαδή από την αδυναμία να εκπληρώσουν τις συμβατικές τους υποχρεώσεις.»*

2.2.2 Η σχέση του πιστωτικού κινδύνου και του επιτοκίου

Από τα παραπάνω προκύπτει ο λόγος που ο πιστωτικός κίνδυνος θεωρείται ο κατ' εξοχήν κίνδυνος που αντιμετωπίζουν οι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί. Επιπλέον, η διαχείρισή του μπορούμε να πούμε ότι είναι η κύρια λειτουργία τους

καθώς και η βασική πηγή κερδών τους. Όπως είπαμε το οικονομικό περιβάλλον βρίθει αβεβαιότητας, οπότε κάθε χρηματοδότηση στην οποία προβαίνει μια τράπεζα εμπεριέχει ένα ποσοστό κινδύνου αθέτησης. Η λειτουργία του πιστωτικού οργανισμού περιλαμβάνει την αξιολόγηση του κινδύνου αυτού και με βάση την παραπάνω αξιολόγηση την τιμολόγηση της παρεχόμενης ρευστότητας. Σύμφωνα με τα όσα έδειξε ο Sharpe κατά την ανάπτυξη του Υποδείγματος Αποτίμησης Περιουσιακών Στοιχείων (Capital Asset Pricing Model – CAPM) το ζητούμενο επιτόκιο (δηλαδή η απόδοση) είναι ανάλογο του κινδύνου που εμπεριέχει μια επένδυση (Βασιλείου και Ηρειώτης, 2009), υπό αυτή την έννοια η τιμολόγηση της ρευστότητας είναι ο καθορισμός του ύψους του επιτοκίου της εξεταζόμενης χορήγησης. Βλέπουμε λοιπόν ότι οι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί πρέπει συνεχώς να διαχειρίζονται συνεχώς τη σχέση ανταλλαγής (tradeoff) μεταξύ του ύψους του κέρδους από το επιτόκιο με τον ενδεχόμενο κίνδυνο για ζημιές από την αθέτηση των υποχρεώσεων του δανειζόμενου.

2.2.3 Ηθικός Κίνδυνος – Moral Hazard

Σε αυτή τη σχέση μεταξύ κινδύνου και απόδοσης υπεισέρχεται και η έννοια του ηθικού κινδύνου. Ο ηθικός κίνδυνος έχει την εξής έννοια: Έχει εμφανιστεί στην παγκόσμια χρηματοοικονομική πρακτική η τάση από τα τραπεζικά στελέχη να υποεκτιμάται ο κίνδυνος χρηματοδοτήσεων. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι τα τραπεζικά στελέχη συνήθως αμείβονται με βάση τα δυνητικά κέρδη που επιτυγχάνουν, πράγμα που σημαίνει ότι όσο περισσότερα δάνεια χορηγήσουν και όσο υψηλότερο επιτόκιο έχουν αυτά τα δάνεια τόσο μεγαλύτερη αμοιβή θα λάβουν. Όπως είδαμε όμως το υψηλότερο επιτόκιο σημαίνει μεγαλύτερη ανάληψη κινδύνου. Έτσι δημιουργείται η τάση για υπέρμετρη ανάληψη κινδύνου προκειμένου να εξασφαλίσουν μεγαλύτερη αμοιβή βραχυπρόθεσμα. Συνήθως όταν υπάρχει μεγάλη ανάληψη κινδύνου, αργά ή γρήγορα αυτό θα δημιουργήσει προβλήματα στο χρηματοοικονομικό οργανισμό λόγω του πιστωτικού κινδύνου.

Σε τέτοιες περιπτώσεις είναι αρκετά σύνηθες, προκειμένου να αποφευχθούν οι κοινωνικές συνέπειες που θα έχει η χρεωκοπία ενός τέτοιου οργανισμού, το κόστος διάσωσης να το επωμίζεται το κράτος όπως συνέβη σε πολλές

περιπτώσεις στις ΗΠΑ (π.χ. Citigroup, Bank of America) και στην Ευρώπη (π.χ. Royal Bank of Scotland, BNP Paribas) κατά τη διάρκεια της πρόσφατης παγκόσμιας οικονομικής κρίσης. Αυτή ακριβώς είναι η έννοια του ηθικού κινδύνου αυτός που λαμβάνει τις αποφάσεις για ανάληψη κινδύνου και κερδίζει από αυτό να μην είναι εν τέλει υπόλογος για τις αποφάσεις αυτές.

2.3 Η αθέτηση των υποχρεώσεων – Μη εξυπηρετούμενα Δάνεια

2.3.1 Ορισμός Αθέτησης Υποχρεώσεων

Η αθέτηση των υποχρεώσεων και κατά συνέπεια η δημιουργία μη εξυπηρετούμενων δανείων αποτελεί την πραγματοποίηση του πιστωτικού κινδύνου. Για να θεωρήσουμε ότι έχουμε αθέτηση μιας υποχρέωσης, σύμφωνα με τους Σαπουντζόγλου και Πεντότη (2009), θα πρέπει να ισχύει τουλάχιστον μια από τις παρακάτω προϋποθέσεις:

- Ο πιστωτικός οργανισμός έχει την προσδοκία ότι ένας πιστούχος δεν θα είναι σε θέση να καλύψει τις υποχρεώσεις του στο σύνολό τους.
- Έχουν παρέλθει τουλάχιστον 90 μέρες από την ημέρα που ένα χρηματικό ποσό έγινε απαιτητό και αυτό δεν έχει εισπραχθεί.

Οι παραπάνω προϋποθέσεις δημιουργούν αρκετές φορές προβλήματα στον προσδιορισμό των απαιτήσεων που βρίσκονται υπό αθέτηση:

- Η πρώτη προϋπόθεση εμπεριέχει μεγάλο βαθμό υποκειμενικότητας, γιατί αφήνει στην ευχέρεια του πιστωτικού ιδρύματος να καθορίσει αν προσδοκά ότι μια υποχρέωση δεν θα καλυφθεί. Καθώς οι μη εξυπηρετούμενες υποχρεώσεις δημιουργούν την ανάγκη για διενέργεια προβλέψεων, οι οποίες είναι έξοδα, καταλαβαίνουμε ότι τα πιστωτικά ιδρύματα έχουν συμφέρον να αποκρύψουν ή να καθυστερήσουν την αναγνώρισή τους.
- Η δεύτερη προϋπόθεση αν και είναι αρκετά αντικειμενική, δε λαμβάνει υπόψιν ποιοτικά χαρακτηριστικά.

2.3.2 Μη Εξυπηρετούμενα Δάνεια

Όπως είδαμε είναι σχετικά δύσκολο να ορίσουμε πότε μια υποχρέωση είναι υπό αθέτηση. Από την άλλη η γνώση του ύψους των ενδεχόμενων ζημιών εξαιτίας της αθέτησης των υποχρεώσεων είναι εξαιρετικά σημαντική για τον υπολογισμό

των ενδεχόμενων προβλέψεων και κατά συνέπεια της ίδιας της κεφαλαιακής επάρκειας του πιστωτικού ιδρύματος.

Ως κεφαλαιακή επάρκεια, σύμφωνα με τον Γκόρτσο (2011), εννοούμε την επάρκεια των ιδίων κεφαλαίων των πιστωτικών ιδρυμάτων έναντι των κινδύνων που αυτά αντιμετωπίζουν στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων τους. Έτσι, καθώς οι προβλέψεις για τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια μειώνουν, ως έξοδα, τα ίδια κεφάλαια, ενώ παράλληλα αυξάνουν τον κίνδυνο, αντιλαμβανόμαστε ότι τα NPL επιδεινώνουν τους δείκτες κεφαλαιακής επάρκειας.

Σε επίπεδο μοναδικών δανείων τώρα διαφορετικά πιστωτικά ιδρύματα χρησιμοποιούν διάφορους όρους όπως:

- Ληξιπρόθεσμα δάνεια
- Κακά δάνεια
- Προβληματικά δάνεια κ.α.

και διαφορετικές μεθοδολογίες υπολογισμού τους. Σύμφωνα με τον Καλφάογλου (2009) υπάρχει ένας όρος «ομπρέλα» που περιλαμβάνει τις παραπάνω κατηγορίες: τα Μη Εξυπηρετούμενα Δάνεια (Nonperforming Loans – NPLs), κάτω από τον οποίο μπαίνουν τα δάνεια για τα οποία υπάρχει «αδυναμία αποπληρωμής αλλά και ενδεχόμενη αδυναμία αποπληρωμής», συνδυάζοντας έτσι με όσο δυνατόν πιο αντικειμενικό τρόπο τη χρονική αλλά και την ποιοτική διάσταση που είδαμε στον ορισμό των υποχρεώσεων σε αθέτηση.

Εξαιτίας της μεγάλης σημασίας που έχει η αναγνώριση των μη εξυπηρετούμενων δανείων, για εποπτικούς λόγους, αλλά και των διαφοροποιήσεων που υπάρχουν κατά τον υπολογισμό τους, η Ευρωπαϊκή Αρχή Τραπεζών (European Banking Authority – EBA), για τις ανάγκες της Ποιοτικής Αξιολόγησης Χαρτοφυλακίου (Asset Quality Review – AQR) που έγινε σε πανευρωπαϊκό επίπεδο το 2014 εξέδωσε συγκεκριμένες οδηγίες για τον υπολογισμό τους. Σύμφωνα με τον κατά EBA ορισμό μη εξυπηρετούμενο δάνειο είναι αυτό που παρουσιάζει ληξιπροθεσμία ίση ή μεγαλύτερη των 90 ημερών, καθώς και δάνεια στα οποία ανήκουν σε πιστούχο ο οποίος έχει καθυστέρηση τουλάχιστον 90 ημερών σε ποσοστό τουλάχιστον 20% του ανοίγματός του.

Επιπλέον, η EBA πέρα από την έννοια των μη εξυπηρετούμενων δανείων και για την εξυπηρέτηση των εποπτικών σκοπών, χρησιμοποιεί την έννοια *forbearance*, η οποία δεν έχει κάποια ακριβή μετάφραση στα ελληνικά αλλά σημαίνει την επίδειξη ανεκτικότητας από την πλευρά της τράπεζας ως προς την άσκηση των έννομων δικαιωμάτων της για τον εξαναγκασμό του δανειολήπτη να εξοφλήσει την –καθυστερημένη– οφειλή του. Η χρησιμότητα του χαρακτηρισμού μέρους του χαρτοφυλακίου των τραπεζών ως *forborne* έχει να κάνει με την προσπάθεια για ακριβέστερη αποτύπωση των δανείων που αντιμετωπίζουν πρόβλημα εξυπηρέτησης καθώς οι τράπεζες χρησιμοποιώντας διακανονισμούς ληξιπρόθεσμων οφειλών και αναχρηματοδοτήσεις καθυστερημένων δανείων καταφέρνουν να «ξεφεύγουν» από τους ορισμούς των μη εξυπηρετούμενων δανείων που στηρίζονται αποκλειστικά στις μέρες καθυστέρησης.

Με βάση τα παραπάνω μια χρηματοδότηση μπορεί να κηρυχθεί ως μη εξυπηρετούμενη ή *forborne* στις παρακάτω περιπτώσεις:

- Μέρος ή σύνολο της οφειλής έχει χαρακτηριστεί ως μη εκτοκιζόμενη
- Έχει ζητηθεί από το πιστωτικό ίδρυμα ή κάποιον τρίτο ή και από τον ίδιο τον δανειολήπτη να κηρυχθεί σε κατάσταση πτώχευσης.
- Η απαίτηση πωλείται – εκχωρείται – σε κάποιο τρίτο διαχειριστή σε αξία σημαντικά μικρότερη της λογιστικής της αξίας
- Η λογιστική αξία της απαίτησης μειώνεται οικειοθελώς από το πιστωτικό ίδρυμα μέσω της διενέργειας προβλέψεων
- Το πιστωτικό ίδρυμα προβαίνει σε αναχρηματοδότηση με ευνοϊκούς όρους της απαίτησης ενώ αυτή βρίσκεται ήδη σε καθυστέρηση ή έστω δέχεται το διακανονισμό του ληξιπρόθεσμου μέρους του.

2.3.3 Διάκριση των Καθυστερήσεων

Με βάση την «ηλικία» της καθυστέρησης, υπάρχουν διαφορετικές διακρίσεις των απαιτήσεων στην πρακτική των ελληνικών πιστωτικών ιδρυμάτων:

- Προσωρινή καθυστέρηση: Σε προσωρινή καθυστέρηση θεωρείται ότι βρίσκονται δάνεια τα οποία παρουσιάζουν μικρή ληξιπροθεσμία – συνήθως έως 180 ημερών-, υπάρχουν ενδείξεις προσωρινής αδυναμίας εκπλήρωσης των υποχρεώσεων εκ μέρους του δανειολήπτη και καθίσταται ληξιπρόθεσμο ένα μέρος της απαίτησης.

- Οριστική καθυστέρηση. Όταν το πιστωτικό ίδρυμα πλέον θεωρεί ότι υπάρχουν ενδείξεις ότι ο δανειολήπτης δεν θα έχει τη δυνατότητα να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις του οριστικά, τότε το δάνειο καταγγέλλεται, το σύνολο του ποσού του γίνεται ληξιπρόθεσμο και απαιτητό και μεταφέρεται στην οριστική καθυστέρηση. Αυτή η ενέργεια σύμφωνα με τις τρέχουσες πρακτικές γίνεται το νωρίτερο στις 90 και το αργότερο στις 180 μέρες καθυστέρησης.
- Επισφάλεια. Όταν για κάποιο δάνειο το οποίο ήδη βρίσκεται σε οριστική καθυστέρηση υπάρχει σε μεγάλο βαθμό βεβαιότητα ότι έχει πλέον καταστεί αδύνατη η επανείσπραξη μεγάλου μέρους του ποσού τότε το πιστωτικό ίδρυμα το κατατάσσει στις επισφαλείς απαιτήσεις, χωρίς βέβαια να παραιτείται των απαιτήσεών της έναντι του πελάτη.
- Οριστική διαγραφή. Τέλος όταν το πιστωτικό ίδρυμα έχει εξαντλήσει κάθε πιθανή μέθοδο επανείσπραξης του δανείου και υπάρχει πλέον η βεβαιότητα ότι αυτό δεν πρόκειται να αποπληρωθεί (για παράδειγμα όταν υπάρχει θάνατος του μοναδικού οφειλέτη και δεν υπάρχουν κληρονόμοι) τότε το δάνειο διαγράφεται οριστικά από τα βιβλία του πιστωτικού ιδρύματος χρεώνοντας τις αντίστοιχες προβλέψεις που έχουν ήδη διενεργηθεί σε προγενέστερο στάδιο.

Τέλος όσον αφορά τη μεθοδολογία της παρούσας εργασίας πρέπει να αναφέρουμε ότι με τον όρο Μη Εξυπηρετούμενα Δάνεια θα αναφερόμαστε στον κατά ΕΒΑ ορισμό. Αντιθέτως για τις ανάγκες της εμπειρικής ανάλυσης θα χρησιμοποιείται ο εκάστοτε ορισμός της Τράπεζας της Ελλάδος η οποία ήταν υπεύθυνη για τη συλλογή και δημοσίευση των στοιχείων.

Κεφάλαιο 3 – Οι αιτίες δημιουργίας ληξιπρόθεσμων δανείων και η σχέση τους με την οικονομική κρίση

Σε αυτό το κεφάλαιο θα κάνουμε ανασκόπηση της διεθνούς βιβλιογραφίας σχετικά με τις αιτίες δημιουργίας μη εξυπηρετούμενων δανείων. Επίσης θα προσπαθήσουμε να δούμε πως οι αιτίες αυτές σχετίζονται με την οικονομική κρίση που έπληξε την Ελληνική οικονομία.

3.1 Αιτίες δημιουργίας μη εξυπηρετούμενων δανείων

Στη διεθνή βιβλιογραφία υπάρχει η τάση να διαχωρίζονται οι λόγοι δημιουργίας μη εξυπηρετούμενων δανείων σε δύο κατηγορίες, τις μακροοικονομικές και τις εξειδικευμένες ανά πιστωτικό ίδρυμα (Louzis et al., 2012). Στην παρούσα εργασία θα ασχοληθούμε κυρίως με τις μακροοικονομικές αιτίες.

3.1.1 Μη αναμενόμενα γεγονότα

Ως αφετηρία θα πάρουμε τη διαπίστωση του Getter (2003) από την εργασία του **“Contributing to the Delinquency of Borrowers”** ότι: «...τα προβλήματα καθυστερήσεων (του χαρτοφυλακίου) καταναλωτικής πίστης είναι κυρίως αποτέλεσμα μη αναμενόμενων γεγονότων, τα οποία ούτε ο πιστωτής ούτε ο πιστούχος προσδοκούσαν τη χρονική στιγμή που εξετάζονταν η αίτηση δανειοδότησης». Το παραπάνω συμπέρασμα αν και προέρχεται από μελέτη που εκπονήθηκε το 2003 με δεδομένα του 1997-1998, περιγράφει με ακρίβεια το τι συνέβη στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα, όπου μια σειρά μη αναμενόμενων γεγονότων (παγκόσμια και ελληνική οικονομική κρίση) προκάλεσαν ένα τεράστιο κύμα αύξησης των καθυστερήσεων λιανικής.

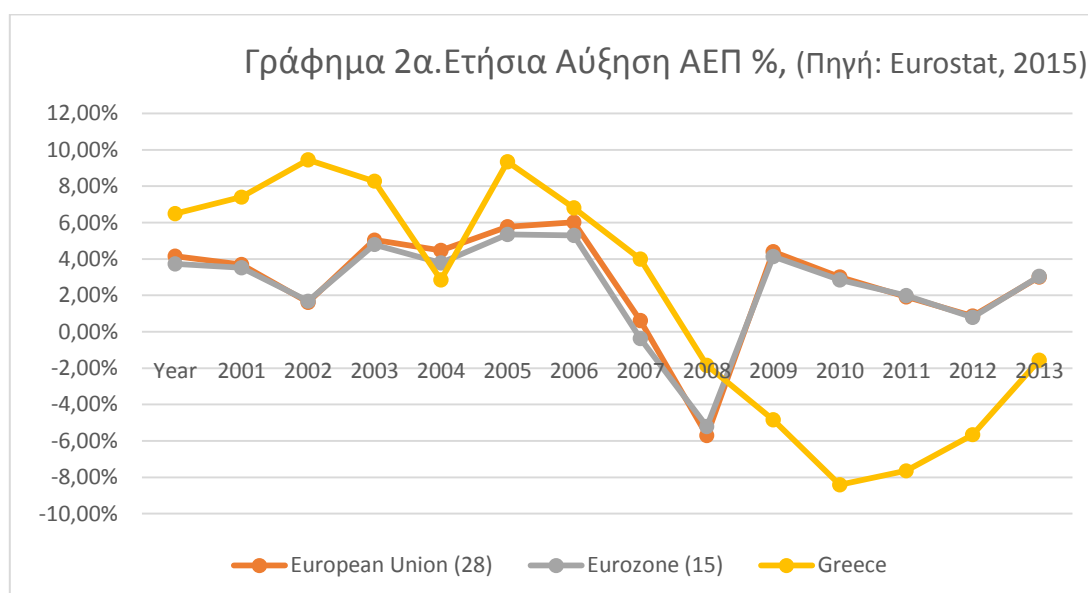
Αν και η παραπάνω ερμηνεία είναι ίσως η πιο χαρακτηριστική για την περίπτωσή μας, δεν παύει να αναφέρεται σε μη αναμενόμενα γεγονότα σε επίπεδο νοικοκυριού, όπως μια ασθένεια, μια ξαφνική ανεργία κ.α. Μια μεγάλη και βαθιά οικονομική κρίση σαφώς και αποτελεί ένα μη αναμενόμενο γεγονός που αύξησε τις καθυστερήσεις, αλλά αναφέρεται στο επίπεδο του συνόλου της οικονομίας. Έτσι, αν και τα αποτελέσματα του Getter μας βρίσκουν σύμφωνους,

θα πρέπει να ψάξουμε περισσότερο ώστε να βρούμε τους «μηχανισμούς μετάδοσης» από την κρίση στην αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων.

3.1.2 ΑΕΠ

Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν αντιπροσωπεύει τη συνολική παραγωγή μιας (εθνικής) οικονομίας και αποτελεί ίσως τον πιο χαρακτηριστικό δείκτη για την πορεία της. Μεγάλη ετήσια αύξηση του ΑΕΠ υποδηλώνει ότι μια χώρα βρίσκεται σε φάση οικονομικής ανάπτυξης και σταθερότητας. Αντίθετα σε περίπτωση που το ΑΕΠ εμφανίζεται στάσιμο ή αρνητικό αυτό υποδηλώνει ότι μια οικονομία αντιμετωπίζει προβλήματα και αδυνατεί να αναπτυχθεί ή έχει περάσει σε φάση συρρίκνωσης.

Το κυριότερο χαρακτηριστικό μιας κρίσης είναι η επιβράδυνση της ανάπτυξης και εν τέλει οι αρνητικοί ρυθμοί ανάπτυξης. Η ελληνική οικονομία βρίσκεται σε συνεχόμενη ύφεση από το 2009 μέχρι και το 2014. Από τα δημοσιευμένα δεδομένα της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής προκύπτει ότι μεταξύ 2008 όπου το ΑΕΠ σε έφτασε την υψηλότερή τιμή του έως το 2014 υπέστη μείωση της τάξης του 27%, μείωση πρωτοφανής για χώρα η οποία δεν βρίσκεται σε εμπόλεμη κατάσταση.

Η παραπάνω κατάσταση είναι αυτονόητο ότι επηρεάζει, την εξέλιξη των μη εξυπηρετούμενων δανείων και συγκεκριμένα προκαλεί αύξησή τους. Οι λόγοι που συμβαίνει αυτό είναι ότι μια μείωση του ΑΕΠ συνεπάγεται και μείωση του συνολικού εισοδήματος, η οποία με τη σειρά της οδηγεί στη μείωση του

εισοδήματος που είναι διαθέσιμο για την αποπληρωμή των δανείων, με αποτέλεσμα τα δάνεια να καθίστανται πλέον μη εξυπηρετούμενα ή να εξυπηρετούνται πλημμελώς. Επιπλέον, μείωση του ΑΕΠ συνεπάγεται και επιδείνωση μιας σειράς άλλων δεικτών (ανεργία, δυνατότητα ανακύκλωσης πίστωσης κ.α.) που με τη σειρά τους πιέζουν ανοδικά τα ποσοστά των μη εξυπηρετούμενων δανείων.

Η συνεισφορά των μεταβολών του ΑΕΠ ως προς τη δημιουργία μη εξυπηρετούμενων δανείων έχει επισημανθεί από πολλούς ερευνητές. Οι Polodoo et al. (2015) βρίσκουν αρνητική συσχέτιση ανάμεσα στο ρυθμό ανάπτυξης του ΑΕΠ και την αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων όσον αφορά τις τράπεζες του Μαυρικού. Σε αντίστοιχα συμπεράσματα καταλήγει και ο Ghosh (2015), σε έρευνα που κάνει για την αγορά δανείων των ΗΠΑ για το διάστημα 1987 – 2010. Αρνητική συσχέτιση ανάμεσα στο ΑΕΠ και τα NPLs βρίσκουν και οι Zaib et al. (2014) σε έρευνά τους για την αγορά του Πακιστάν την περίοδο 2003 έως 2011. Σε έρευνά του που περιλαμβάνει 26 ανεπτυγμένες οικονομίες από το 1998 έως το 2009, ο Nkusu (2011), βρίσκει επίσης αρνητική συσχέτιση μεταξύ της πορείας του ΑΕΠ και αυτής των NPL. Οι Viswanadham και Nahid (2015), σε έρευνα γνώμης για την αγορά της Τανζανίας καταλήγουν επίσης στο συμπέρασμα ότι το ΑΕΠ σχετίζεται αρνητικά με τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια. Αντίστοιχα είναι και τα συμπεράσματα που καταλήγουν οι Ekanayake και Azeez (2015), μετά από έρευνα στο τραπεζικό σύστημα της Sri Lanka για τα έτη 1999 έως 2012. Η έρευνα των Louzis et al. (2010) με δεδομένα από την ελληνική οικονομία για τα έτη 2003 έως 2009 καταλήγει σε παρόμοια συμπεράσματα. Ακόμα, αρνητική συσχέτιση μεταξύ ΑΕΠ και δείκτη NPL βρίσκει ο Mileris (2014) σε μελέτη που περιλάμβανε δεδομένα από τις χώρες της ευρωπαϊκής ένωσης για το διάστημα 2000 μέχρι 2012. Αρνητική είναι και η συσχέτιση που βρίσκουν και οι Messai και Jouini (2013), σε έρευνα στις αγορές της Ιταλίας, της Ελλάδας και της Ισπανίας την περίοδο 2004 έως 2008. Σε παρόμοια συμπεράσματα καταλήγουν και οι Vogiatzas και Nikolaidou (2011), όπου βλέπουν αρνητική συσχέτιση μεταξύ της αύξησης του ΑΕΠ και των μη εξυπηρετούμενων δανείων στη Ρουμανία. Ακόμα, η έρευνα των Abid et al. (2014) για την αγορά της Τυνησίας για την περίοδο 2003 μέχρι 2012 καταλήγει επίσης σε αρνητική συσχέτιση ΑΕΠ και NPL. Τα ίδια συμπεράσματα έχει και η μελέτη των Olayinka

και Mofoluwaso (2014) σε δεδομένα της Νιγηριανής οικονομίας το διάστημα 1981 – 2011. Τέλος, από την έρευνα των Beck et al. (2013) για λογαριασμό της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (European Central Bank – ECB) με παγκόσμια δεδομένα της περιόδου 2000 έως 2010 επιβεβαιώνονται τα συμπεράσματα των προηγούμενων.

Ωστόσο, αν και η πλειοψηφία των ερευνητών όπως είδαμε παραπάνω συμφωνούν ότι το ΑΕΠ και τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια έχουν αρνητική συσχέτιση μεταξύ τους, υπάρχουν επίσης μελέτες οι οποίες καταλήγουν είτε στο ότι δεν υπάρχει συσχέτιση είτε ότι υπάρχει θετική συσχέτιση ανάμεσά τους.

Οι Vatansever & Hepsen (2015) για παράδειγμα, σε έρευνά τους στο Τουρκικό τραπεζικό σύστημα για το διάστημα 2007 μέχρι 2013 καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι δεν υπάρχει σημαντική συσχέτιση μεταξύ των μεταβολών του ΑΕΠ και της πορείας των μη εξυπηρετούμενων δανείων καθώς στα πολυπαραγοντικό υπόδειγμα που εξετάζουν η επίδραση της συγκεκριμένης μεταβλητής δεν είναι στατιστικά σημαντική, σε αντίθεση με την ανεργία και το ύψος των επιτοκίων δανεισμού (θετική συσχέτιση) και το δείκτη τιμών του χρηματιστηρίου (αρνητική συσχέτιση). Αντίστοιχα είναι και τα συμπεράσματα των Touny και Shehab (2015), σε έρευνα που αφορούσε Αραβικές χώρες για το διάστημα 2000 έως 2012, καθώς το όφελος από την αύξηση του εισοδήματος αντισταθμίζεται από τη μη ορθολογική πιστωτική επέκταση. Αντίθετα, οι Makri et al. (2013) με δεδομένα 14 χωρών της ευρωζώνης από το 2000 μέχρι το 2008 καταλήγουν ότι υπάρχει θετική συσχέτιση μεταξύ του ΑΕΠ και των δανείων σε καθυστέρηση, γεγονός που οφείλεται στο ότι στην υπό εξέταση περίοδο, αν και υπήρχε ανάπτυξη, οι επιπτώσεις του υπερδανεισμού έντονες, με αποτέλεσμα να υπάρχει ταυτόχρονη αύξηση του ΑΕΠ και των NPLs.

Συμπερασματικά λοιπόν μπορούμε να πούμε ότι στη διεθνή βιβλιογραφία υπάρχουν αντιφάσεις, ενώ η πλειοψηφία των ερευνών συνηγορεί στο ότι η πορεία του ΑΕΠ σχετίζεται αρνητικά με τα NPLs, σε συγκεκριμένες περιπτώσεις η συσχέτιση αυτή δείχνει να φθίνει η και να αντιστρέφεται.

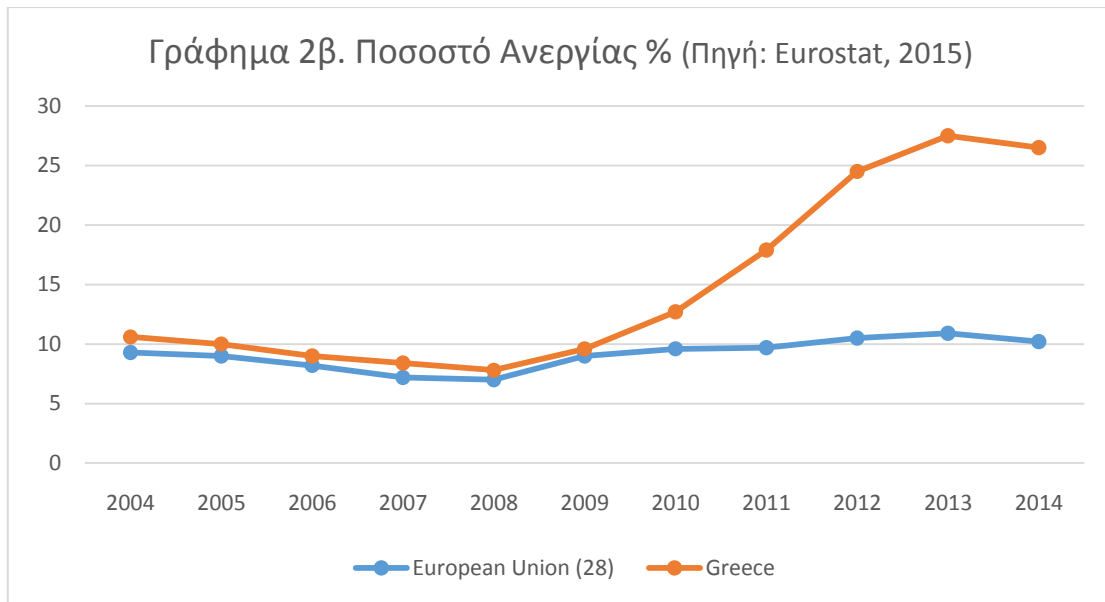
Σχετικά με το τελευταίο, η άποψη του γράφοντος είναι ότι η εξ' αιτίας της πολυπλοκότητας του φαινομένου των μη εξυπηρετούμενων δανείων σε

ορισμένες περιόδους οικονομικής ανάπτυξης όπου υπάρχει μεγάλη πιστωτική επέκταση, είναι δυνατόν να παρατηρηθεί ταυτόχρονη αύξηση του ΑΕΠ και των NPL λόγω της υπέρμετρης αισιοδοξίας και πιστωτικής επέκτασης οι οποίες προκαλούν φαινόμενα υπερκυκλικότητας στο χρηματοπιστωτικό σύστημα (Χαρδούβελης , 2011b). Αντίθετα σε περιόδους ύφεσης είναι πολύ δύσκολο έως αδύνατο να παρουσιαστούν αντίθετα φαινόμενα, δηλαδή μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων.

3.1.3 Ανεργία

Ένας ακόμα πολύ σημαντικός παράγοντας που έχει μελετηθεί εκτενώς στη διεθνή βιβλιογραφία ως προς τη σχέση του με τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια είναι το επίπεδο της ανεργίας. Σχετικά με την ανεργία, πρέπει να αναφέρουμε ότι στην περίπτωση της Ελλάδας κατά την περίοδο της κρίσης παρατηρήθηκε εκρηκτική αύξησή της, επιπλέον είναι από αυτούς τους παράγοντες των οποίων οι μεταβολές είναι δύσκολο να προβλεφθούν εκ των προτέρων. Αυτό σε μικροοικονομικό επίπεδο μπορεί να αποτελεί ένα μη αναμενόμενο γεγονός κατά Getter (2003), ενώ σε μακροοικονομικό επίπεδο μπορεί να δημιουργήσει μια ισχυρή τάση αύξησης των NPLs.

Εδώ θα πρέπει να υποδείξουμε την αυξημένη ευαισθησία που παρουσιάζουν τα δάνεια λιανικής τραπεζικής (καταναλωτικής και κτηματικής πίστης) στο ποσοστό ανεργίας. Ο λόγος που συμβαίνει αυτό είναι ότι η ανεργία σαν κοινωνικό και οικονομικό φαινόμενο έχει πολύ μεγαλύτερη επίδραση στα νοικοκυριά παρά στις επιχειρήσεις και κατά συνέπεια στα επιχειρηματικά δάνεια.

Η θετική συσχέτιση μεταξύ ποσοστού ανεργίας και ποσοστού NPL επί του δανειακού χαρτοφυλακίου αποτυπώνεται στο σχεδόν σύνολο των ερευνών που έχουν γίνει σχετικά. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι, οι Messai και Juini (2013) βρίσκουν θετική συσχέτιση ανάμεσα στο ποσοστό της ανεργίας και τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια, ενώ σε παρόμοια συμπεράσματα καταλήγουν και οι Makri et al. (2013), οι Vatansever και Hepsen (2015), ο Gosh (2015), οι Louzis et al. (2010), οι Olayinka και Mofoluwaso (2014), οι Polodoo et al. (2015), οι Ekanayake και Azeez (2015), ο Mileris (2014), οι Touny και Shehab (2015), οι Vogiatzas και Nikolaidou (2011) και ο Nkusu (2011).

Αντίθετα με όλους τους παραπάνω, οι Zaib et al. (2014) στην αγορά του Πακιστάν βρήκαν ότι αυτή η συσχέτιση είναι αρνητική, ένα παράδοξο αποτέλεσμα που κατά τους ερευνητές οφείλεται σε συνδυασμό περιοδικών φαινομένων που συνέβησαν στην υπό μελέτη αγορά.

3.1.4 Το Δημόσιο Χρέος

Η κρίση στην ελληνική οικονομία προήλθε αρχικά από το υψηλό δημόσιο χρέος ως ποσοστό επί του ΑΕΠ. Τα μέτρα που ελήφθησαν είχαν ως στόχο να το περιορίσουν ώστε να επανέλθει σε βιώσιμα επίπεδα. Παρόλα αυτά όπως γνωρίζουμε αυτό όχι μόνο δεν έγινε, αλλά το δημόσιο χρέος της Ελλάδας συνέχισε να αυξάνεται τόσο ως απόλυτος αριθμός όσο και ως ποσοστό επί του ΑΕΠ. Η μείωση δε του ΑΕΠ κατά την ίδια περίοδο, όπως είδαμε παραπάνω,

έκανε την αύξησή του ως ποσοστό επί του ΑΕΠ ακόμα πιο έντονη από την αύξησή του σε απόλυτους αριθμούς.

Σύμφωνα τώρα με τη διεθνή βιβλιογραφία η αύξηση του δημοσίου χρέους ως ποσοστό επί του ΑΕΠ είναι ένας παράγοντας που επηρεάζει τα επίπεδα των μη εξυπηρετούμενων δανείων έχοντας θετική συσχέτιση μαζί τους. Σε αυτό το συμπέρασμα συνηγορούν οι έρευνες του Ghosh (2015), των Makri et al. (2013), των Louzis et al. (2010) και των Vogiatzas και Nikolaidou (2011). Η εξήγηση για την παραπάνω συσχέτιση έγκειται στο γεγονός ότι χώρες με υψηλό ποσοστό χρέος προς ΑΕΠ αναγκάζονται να εφαρμόσουν πολιτικές λιτότητας οι οποίες έχουν σαν συνέπεια την αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων.

Από την άλλη οι Vatansever και Hepsen (2015) κατέληξαν στο ότι ο λόγος δημοσίου χρέους προς ΑΕΠ δεν επηρεάζει το ύψος των δανείων σε καθυστέρηση. Ο λόγος για αυτό ίσως βρίσκεται στο ότι ο λόγος δημοσίου χρέους προς ΑΕΠ στην Τουρκία βρίσκεται σε σημαντικά χαμηλότερα επίπεδα από τις χώρες που μελέτησαν οι προηγούμενες έρευνες.

Η συσχέτιση του ύψους του δημοσίου χρέους με τα NPL έχει να κάνει με τις συνέπειες που έχει το υψηλό δημόσιο χρέος στην πραγματική οικονομία. Κατ' αρχήν μια χώρα με υψηλό δημόσιο χρέος έχει δυσκολότερη πρόσβαση σε νέες πηγές χρηματοδότησης, ενώ ταυτόχρονα έχει μεγάλη επιβάρυνση εξυπηρέτησης του ήδη υπάρχοντος χρέους. Άμεση συνέπεια των παραπάνω είναι η αναγκαστική μείωση των δημοσίων δαπανών, η οποία με τη σειρά της έχει επιπτώσεις στην ανάπτυξη καθώς και στην απασχόληση. Επιπλέον ένα υψηλό ποσοστό δημοσίου χρέους ως προς το ΑΕΠ, υποδεικνύει εγγενή προβλήματα της εθνικής οικονομίας η οποία αδυνατεί να χρηματοδοτήσει τις δημόσιες δαπάνες από την εσωτερική παραγωγή κι έτσι στρέφεται σε εξωτερικές πηγές χρηματοδότησης. Τέλος φαινόμενα υπερχρέωσης του κράτους είναι συμπτώματα όπου η κρατική μηχανή αντιμετωπίζει προβλήματα κακής διαχείρισης και διαφθοράς. Όλα τα παραπάνω λειτουργούν επιβαρυντικά ως προς την οικονομική ανάπτυξη και κατά συνέπεια στη δυνατότητα των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων να ανταποκριθούν στις δανειακές τους υποχρεώσεις.

3.1.5 Οι Δημόσιες Δαπάνες

Όπως είπαμε παραπάνω η ύπαρξη μεγάλου δημοσίου χρέους οδηγεί αναγκαστικά στον περιορισμό των κρατικών δαπανών, πράγμα το οποίο συνέβη και στην Ελλάδα. Κατόπιν υποδείξεως των δανειστών της χώρας, επιβλήθηκαν πολιτικές λιτότητας προκειμένου να μειωθεί σταδιακά το έλλειμα του κράτους και να μετατραπεί σε πλεόνασμα όπως και τελικά έγινε. Οι πολιτικές λιτότητας επέδρασαν με πολλούς τρόπους στο εισόδημα των νοικοκυριών, πάντα όμως προ την κατεύθυνση της μείωσής του, είτε άμεσα είτε έμμεσα. Η μείωση αυτή του εισοδήματος με τη σειρά της μείωσε την ικανότητα των νοικοκυριών να εξυπηρετούν τα δάνειά τους και αυτό όπως είναι λογικό οδήγησε σε αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων.

Από τη διεθνή βιβλιογραφία ο Mileris (2014) και οι Touny και Shehab (2015), στις έρευνές τους σχετικά με παράγοντες που επηρεάζουν τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια καταλήγουν επίσης στο συμπέρασμα ότι η εξέλιξη των δημοσίων δαπανών είναι αρνητικά συνδεδεμένη με το ύψος των μη εξυπηρετούμενων δανείων.

3.1.6 Ο δείκτης Τιμών του Χρηματιστηρίου

Ένας ακόμα πολύ σημαντικός δείκτης σχετικά με την πορεία της οικονομίας είναι ο δείκτης τιμών του χρηματιστηρίου. Αύξηση του δείκτη τιμών του χρηματιστηρίου, διαχρονικά, σημαίνει ότι υπάρχει ανάπτυξη και καλές οικονομικές συνθήκες, ενώ αντίθετα πτώση του συνεπάγεται οικονομική συρρίκνωση. Η οικονομική συρρίκνωση όπως είδαμε και παραπάνω επηρεάζει μια σειρά από παράγοντες όπως η ανεργία και το διαθέσιμο εισόδημα και έχει σαν συνέπεια την αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων.

Εδώ πρέπει να αναφέρουμε ότι ο δείκτης τιμών του χρηματιστηρίου είναι περισσότερο συνδεδεμένος με τα επιχειρηματικά δάνεια, πλην όμως όταν συμβαίνουν τόσο ακραίες μεταβολές όπως στη Ελλάδα όπου από τις 5.000 μονάδες στις αρχές του 2008 έφτασε στις 500 στο τέλος του 2015, δηλαδή πτώση της τάξης του 90%, αυτό σημαίνει ότι έχουν συμβεί τόσο σημαντικά γεγονότα τα οποία επηρεάζουν όλα τα δανειακά χαρτοφυλάκια.

Όσον αφορά τις μελέτες επί της συσχέτισης μεταξύ μακροχρόνιας μεταβολής του δείκτη τιμών του χρηματιστηρίου και εξέλιξης των μη εξυπηρετούμενων δανείων, τα αποτελέσματα των Beck et al. (2013), Touny και Shehab (2015), Vatansever και Hepsen (2015) καθώς και Olayinka και Mofoluwaso (2014) επιβεβαιώνουν ότι τα δύο μεγέθη είναι αρνητικά συσχετισμένα μεταξύ τους.

3.1.7 Συναλλαγματική Ισοτιμία

Μέχρι στιγμής έχουμε εξετάσει παράγοντες που επηρεάζουν το ύψος των μη εξυπηρετούμενων δανείων, οι οποίοι συσχετίζονταν και με τις οικονομικές εξελίξεις στην Ελλάδα. Πλην όμως υπάρχουν και παράγοντες όπου αναφέρονται στη βιβλιογραφία που υπάρχει επί του θέματος ως σημαντικοί ρυθμιστές του ύψους των μη εξυπηρετούμενων δανείων, όπου για διάφορους λόγους δεν επεξηγούν την πορεία των NPL στην ελληνική οικονομία, παρόλα αυτά η αναφορά τους στην παρούσα εργασία κρίνεται σημαντική για λόγους πληρότητας.

Ένας τέτοιος παράγοντας είναι η πορεία της συναλλαγματικής ισοτιμίας του εγχώριου νομίσματος με ένα νόμισμα αναφοράς, το οποίο συνήθως είναι το δολάριο. Στις έρευνές τους οι Polodoo et al. (2015), οι Olayinka και Mofoluwaso (2014) καθώς και οι Zaib et al. (2014) συνηγορούν στο ότι η πορεία της ισοτιμίας του εγχώριου νομίσματος είναι αντίστροφα συνδεδεμένη με την πορεία των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Δηλαδή όταν το εγχώριο νόμισμα ισχυροποιείται έναντι των ξένων τότε τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια τείνουν να μειώνονται ενώ όταν συμβαίνει το αντίθετο τείνουν να αυξάνονται. Εδώ πρέπει να προσθέσουμε ότι οι Vatansever και Hepsen (2015), δεν βρίσκουν αξιόλογη συσχέτιση ανάμεσα στα δύο μεγέθη.

Η λογική πίσω από αυτή τη συσχέτιση βρίσκεται στο ότι η ισχυροποίηση ενός νομίσματος δείχνει ότι υπάρχει μια εύρωστη οικονομία η οποία μπορεί να εξυπηρετήσει τα δάνεια που έχει λάβει. Στη περίπτωση της Ελλάδας τώρα, δεν μπορούμε να πούμε ότι συνέβη το ίδιο. Κυριότερος λόγος για αυτό είναι το γεγονός ότι η Ελλάδα ανήκει σε μια νομισματική ένωση, της οποίας την οικονομία αντιπροσωπεύει σε ελάχιστο ποσοστό, με αποτέλεσμα η οικονομική κρίση που βιώνει η πρώτη να επηρεάζει ελάχιστα την δεύτερη. Έτσι η πορεία της συναλλαγματικής ισοτιμίας του ευρώ με άλλα νομίσματα - κυρίως το

δολάριο – έχει πολύ ασθενή συσχέτιση με την πορεία της ελληνικής οικονομίας και κατά συνέπεια έχει ελάχιστη περιγραφική αξία για ότι συμβαίνει στα NPL του ελληνικού τραπεζικού συστήματος.

3.1.8 Πληθωρισμός

Ο πληθωρισμός είναι ένα φαινόμενο του οποίου οι συνέπειες στα μη εξυπηρετούμενα δάνεια είναι αμφιλεγόμενες καθώς τα αποτελέσματα διαφορετικών ερευνών παρουσιάζουν αντίθετα αποτελέσματα. Για παράδειγμα υπάρχουν έρευνες που καταλήγουν στο ότι ο ρυθμός μεταβολής του πληθωρισμού έχει θετική συσχέτιση με τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια, μια αύξηση δηλαδή του πρώτου θα προκαλέσει αύξηση των NPL.

Σε αυτό το συμπέρασμα καταλήγουν οι Gosh (2015), οι Makri et al. (2013), οι Abid et al. (2014), οι Zaib et al. (2014), οι Polodoo et al. (2015) και οι Olayinka και Mofoluwaso (2014). Τα συμπεράσματα των παραπάνω εξηγούνται από το γεγονός ότι ο πληθωρισμός αποτελεί ένα φαινόμενο που αφενός έχει αρνητικές συνέπειες στην οικονομία και αφ' εταίρου είναι ένδειξη παθογενειών, με αποτέλεσμα να επηρεάζει αρνητικά την ικανότητα των δανειοληπτών να αποπληρώνουν τα χρέη τους.

Από την άλλη υπάρχουν έρευνες που έχουν καταλήξει στα αντίθετα αποτελέσματα, όπως αυτές του Nkusu (2011), των Touny και Shehab (2015) και των Ekanayake και Azeez (2015). Η αιτιολόγηση αυτών των συμπερασμάτων βρίσκεται στη λογική ότι ο πληθωρισμός εφόσον διαχρονικά μειώνει την αξία του χρήματος οδηγεί σταδιακά στην απαξίωση των δανείων με αποτέλεσμα να μειώνεται σταδιακά το βάρος εξυπηρέτησης των δανείων γεγονός που οδηγεί στην μείωση των NPL. Στα αντικρουόμενα αποτελέσματα που είδαμε, πρέπει να προσθέσουμε και αυτά των Vatansever και Hepsen (2015), οι οποίοι, πάλι δε βρίσκουν στατιστικά σημαντική συσχέτιση μεταξύ πληθωρισμού και μη εξυπηρετούμενων δανείων.

Η συμμετοχή της Ελλάδας στην ευρωζώνη και οι συνέπειες που αυτή έχει για την ικανότητα επεξήγησης της πορείας των μη εξυπηρετούμενων δανείων από την μεταβολή της συναλλαγματικής ισοτιμίας, ισχύουν και για τον πληθωρισμό καθώς και αυτός είναι καθαρά νομισματικό μέγεθος.

3.1.9 Επιτόκιο Δανεισμού

Το επιτόκιο δανεισμού όπως προκύπτει είναι ακόμα ένα πολύ σημαντικό μέγεθος το οποίο καθορίζει το ύψος των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Συγκεκριμένα, όσο το επιτόκιο δανεισμού αυξάνεται τόσο έχουν την τάση να αυξάνονται και τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια, υπάρχει δηλαδή θετική συσχέτιση ανάμεσα σε αυτά τα μεγέθη. Στο συμπέρασμα αυτό καταλήγουν οι Beck et al. (2013), οι Louzis et al. (2010), οι Messai και Jouini (2013), ο Nkusu (2011), οι Olayinka και Mofoluwaso (2014), οι Vatansever και Hepsen (2015), οι Viswanadham και Nahid (2015), οι Zaib et al. (2014), οι Abid et al. (2014) και οι Touny και Shehab (2015).

Ο λόγος που το επιτόκιο δανεισμού έχει θετική συσχέτιση με τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια, βρίσκεται στο γεγονός ότι μεγάλο μέρος του δανειακού χαρτοφυλακίου των τραπεζών έχει κυμαινόμενα επιτόκια, με αποτέλεσμα σε κάθε αύξηση των επιτοκίων να αυξάνεται το κόστος εξυπηρέτησης των δανείων, με αποτέλεσμα να γίνεται πιο δύσκολη η αποπληρωμή τους. Έτσι παρατηρείται αύξηση των καθυστερήσεων.

Παρόλα αυτά, δεν θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι η αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων στην Ελλάδα το διάστημα 2008 – 2015 οφείλεται στην ανοδική κίνηση των επιτοκίων καθώς αυτά παρέμειναν σταθερά με τάση μείωσης όλο αυτό το διάστημα. Αιτία για αυτό είναι η πολιτική επιτοκίων που εφάρμοσε η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, η οποία διατήρησε τα επιτόκια σταθερά, κατά το χρονικό διάστημα που εξετάζουμε.

Εξαίρεση αποτελεί ένα εξωτερικό γεγονός, η αποσύνδεση του ελβετικού φράγκου από το ευρώ. Αυτή η κίνηση έγινε στις αρχές του 2015 όπου η ελβετική κυβέρνηση ακύρωσε την απόφαση που είχε λάβει το 2011 για επιβολή ανώτατης ισοτιμίας μεταξύ φράγκου και ευρώ. Το αποτέλεσμα αυτής της απόφασης ήταν η ραγδαία ανατίμηση του φράγκου. Στην ελληνική αγορά, ιδιαίτερα κτηματικής πίστης τα δάνεια σε ελβετικό φράγκο ήταν αρκετά διαδεδομένα και αρκετά ελκυστικά, καθώς προσέφεραν χαμηλά επιτόκια ακριβώς λόγω της κλειδωμένης ισοτιμίας. Όταν λοιπόν το φράγκο ανατιμήθηκε η παρούσα αξία των δανείων αυξήθηκε απότομα με μια κίνηση που προσομοίαζε

αύξηση επιτοκίων. Αποτέλεσμα τέλος αυτού ήταν η αδυναμία πολλών νοικοκυριών να ανταποκριθούν, μεσούσης της κρίσης, στις πληρωμές των στεγαστικών τους και να παρουσιαστούν μεγάλες καθυστερήσεις σε αυτή την κατηγορία των δανείων.

3.2 Συμπεράσματα

Με βάση τα όσα είδαμε σε αυτό το κεφάλαιο σχετικά με τους παράγοντες που σχετίζονται σύμφωνα τη διεθνή βιβλιογραφία με την αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων, η αύξηση των τελευταίων κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης μπορεί να συνδεθεί με τα παρακάτω:

- Η οικονομική κρίση ήταν ένα μη αναμενόμενο γεγονός
- Υπήρξε δραματική μείωση του ΑΕΠ
- Μεγάλη αύξηση της ανεργίας
- Το δημόσιο χρέος συνέχισε να αυξάνεται με ταχύς ρυθμούς
- Οι δημόσιες δαπάνες περιορίστηκαν δραστικά
- Ο δείκτης τιμών του χρηματιστηρίου σημείωσε θεαματική πτώση.

Στο επόμενο κεφάλαιο θα εξετάσουμε κατά πόσο, όσοι από τους παραπάνω παράγοντες μπορούν να μετρηθούν ποσοτικά, όντως συσχετίζονται με την αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων.

Κεφάλαιο 4 – Μακροοικονομικά Αίτια της Αύξησης των μη Εξυπηρετούμενων Δανείων

4.1 Μεταβλητές και μέθοδοι

Σε αυτό το κεφάλαιο θα εξετάσουμε κατά πόσο συγκεκριμένοι μακροοικονομικοί δείκτες, άμεσα σχετιζόμενοι με την οικονομική κρίση, επηρέασαν την αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων για το υπό εξέταση διάστημα. Όπως είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο οι κυριότερες μακροοικονομικές μεταβλητές, σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία, που έχουν επίδραση στα μη εξυπηρετούμενα δάνεια είναι οι ακόλουθες:

- Η εξέλιξη του εθνικού ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος
- Το ύψος της ανεργίας
- Το ύψος των επιτοκίων δανεισμού
- Το ύψος του δημόσιου χρέους
- Η εξέλιξη του πληθωρισμού
- Η εξέλιξη της συναλλαγματικής ισοτιμίας
- Η εξέλιξη του δείκτη τιμών του χρηματιστηρίου
- Η εξέλιξη των δημοσίων δαπανών

Από τις παραπάνω μεταβλητές, αυτές που επιλέχθηκαν είναι:

- Η εξέλιξη του εθνικού ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος (ΔGDP)
- Το ύψος της ανεργίας ($Unemployment - U$)
- Η σχέση του δημοσίου χρέους προς το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν ($Public Debt / GDP - PD/GDP$)
- Η εξέλιξη του δείκτη τιμών του χρηματιστηρίου ($\Delta Stock Index - \Delta SI$)
- Η εξέλιξη των δημοσίων δαπανών ($\Delta Public Expenses - \Delta PE$)

Ο λόγος που επιλέχθηκαν οι παραπάνω μεταβλητές είναι ότι κατά την άποψή μας είναι οι πλέον χαρακτηριστικοί δείκτες που απεικονίζουν τα αποτελέσματα της κρίσης στην ελληνική οικονομία.

Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε ήταν αυτή της πολλαπλής παλινδρόμησης, δηλαδή δημιουργήσαμε ένα μοντέλο της μορφής:

$$NPL = \alpha + \beta * U_t + \gamma * \Delta GDP_t + \delta * \frac{PD}{GDP_t} + \varepsilon * \Delta PE_t + \sigma * \Delta SI_t + e_t$$

Αυτό το μοντέλο εφαρμόστηκε ξεχωριστά για το σύνολο των μη εξυπηρετούμενων δανείων (NPL), καθώς και για κάθε κατηγορία δανείων δηλαδή:

- Στεγαστικά (NPL_M)
- Καταναλωτικά (NPL_C)
- Επιχειρηματικά (NPL_B)

Προκειμένου να εξετάσουμε πως οι επιλεγμένες μεταβλητές επηρέασαν την κάθε κατηγορία.

Επιπλέον, οι μεταβολές των ανεξάρτητων μεταβλητών δεν επηρεάζουν άμεσα την εξαρτημένη αλλά χρειάζεται κάποιο χρονικό διάστημα για να φανεί ο αντίκτυπός τους. Για αυτό το λόγο επιλέχθηκε το παραπάνω μοντέλο να εφαρμοστεί πολλαπλές φορές με καθυστέρηση από 0 έως 6 τρίμηνα.

4.2 Το σετ δεδομένων

Τα δεδομένα που χρησιμοποιήθηκαν ήταν τριμηνιαίες παρατηρήσεις που αφορούσαν την περίοδο από το 1^ο τρίμηνο του 2006 και έφταναν έως το 2^ο τρίμηνο του 2015, οι οποίες αντλήθηκαν από τις παρακάτω πηγές:

- Τα δεδομένα για τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια αντλήθηκαν από τις Εκθέσεις του Διοικητή (2006 – 2015) και του Οικονομικού Δελτίου (2006 – 2015) που δημοσιεύει η Τράπεζα της Ελλάδος
- Το ύψος του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος, το ύψος της ανεργίας αντλήθηκε από την ιστοσελίδα της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (ΕΛΣΤΑΤ)
- Το ύψος του δημοσίου χρέους αντλήθηκε από την ιστοσελίδα του υπουργείου οικονομικών
- Το ύψος των δημοσίων δαπανών αντλήθηκε από τα στοιχεία SDDS (Special Data Dissemination Standard) που δημοσιεύει το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο.
- Τα κλεισίματα τριμήνων του Γενικού Δείκτη του χρηματιστηρίου Αθηνών από την ιστοσελίδα <http://www.tradingeconomics.com>

Τέλος, επειδή στα δημοσιευμένα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος σχετικά με τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια καθώς και του Υπουργείου Οικονομικών σχετικά με το δημόσιο χρέος υπήρχαν ελλείψεις σε ορισμένα τρίμηνα, χρησιμοποιήθηκε μέθοδος αναπλήρωσης των κενών τιμών με χρήση μέσων όρων.

Στον παρακάτω πίνακα 1 παρουσιάζονται τα περιγραφικά στατιστικά στοιχεία του σετ δεδομένων:

Πίνακας 4α.

	<i>NPL</i>	<i>NPL_C</i>	<i>NPL_M</i>	<i>NPL_B</i>	<i>U</i>	<i>ΔGPD</i>	<i>PD/GDP</i>	<i>ΔPE</i>	<i>ΔSI</i>
Mean	0,161	0,244	0,139	0,155	0,165	-0,003	1,407	-0,004	-0,029
Median	0,101	0,196	0,097	0,085	0,135	-0,011	1,422	-0,001	-0,035
Standard Deviation	0,124	0,172	0,107	0,124	0,080	0,020	0,316	0,033	0,155
Kurtosis	-0,812	-1,411	-0,537	-0,748	-1,734	0,852	-1,712	-0,565	-0,257
Skewness	0,808	0,442	0,817	0,884	0,287	0,917	-0,029	-0,150	-0,324
Minimum	0,045	0,060	0,034	0,043	0,073	-0,031	0,992	-0,063	-0,395
Maximum	0,421	0,533	0,380	0,411	0,278	0,057	1,830	0,064	0,228

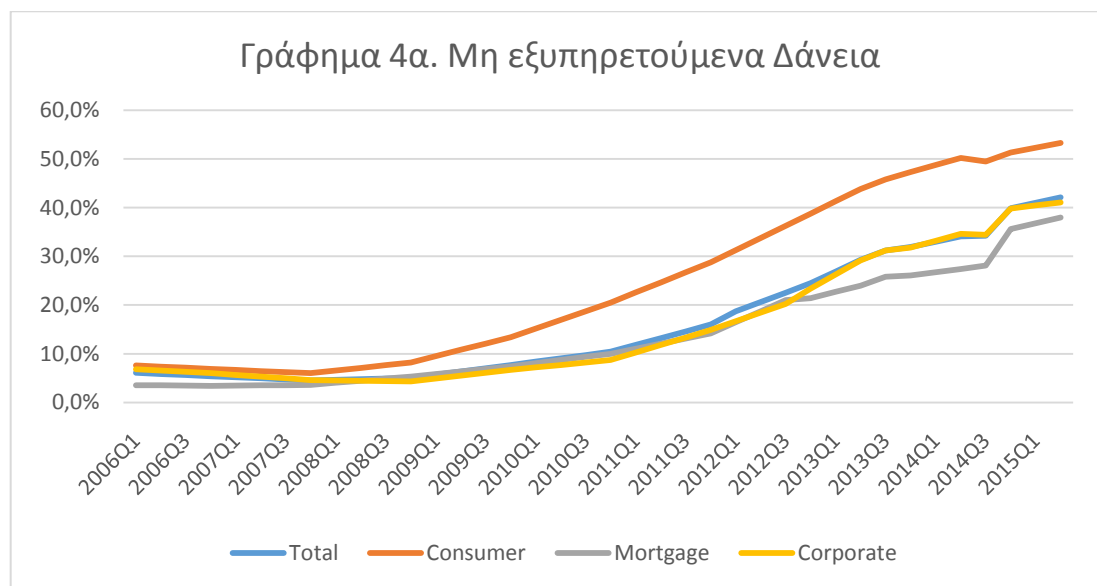
Από τον παραπάνω πίνακα προκύπτουν τα εξής συμπεράσματα ως προς τις εξαρτημένες μεταβλητές που θα εξετάσουμε:

- i. Τα συνολικά *NPL* όπως και τα *NPL* των επιχειρηματικών δανείων έχουν μέσο όρο κοντά στο 16% με την τυπική απόκλιση στο 12,4% ενώ παράλληλα οι κατανομές τους έχουν ήπια θετική λοξότητα ως προς το μέσο όρο, και είναι μεσόκυρτες.
- ii. Τα *NPL* των καταναλωτικών δανείων έχουν μέσο όρο 24,4% και τυπική απόκλιση 17,2%, τιμές μεγαλύτερες από όλα τα άλλα είδη, η κατανομή τους έχει ελάχιστα θετική λοξότητα ως προς το μέσο όρο, και είναι πλατύκυρτη.
- iii. Τα *NPL* των στεγαστικών δανείων έχουν μέσο όρο 13,9% με την τυπική απόκλιση στο 9,7%, στα χαμηλότερα επίπεδα από τα υπόλοιπα είδη. Η κατανομή έχει ήπια θετική λοξότητα ως προς το μέσο όρο, και είναι μεσόκυρτη.

Σχετικά με τις εξαρτημένες μεταβλητές μπορούμε να πούμε τα εξής:

- i. Οι μεταβολές του ΑΕΠ, των δημοσίων δαπανών και του δείκτη τιμών του χρηματιστηρίου έχουν αρνητικούς μέσους όρους με αρκετά υψηλή τυπική απόκλιση. Αντίθετα η ανεργία και ο λόγος χρέους προς ΑΕΠ έχουν χαμηλή τυπική απόκλιση ως προς τους μέσους όρους.
- ii. Η ανεργία και ο λόγος του χρέους ως προς το ΑΕΠ έχουν κατανομές πλατύκυρτες ενώ οι κατανομές των μεταβολών του ΑΕΠ, των δημοσίων δαπανών και του δείκτη τιμών του χρηματιστηρίου προσεγγίζουν περισσότερο την κανονική κατανομή.
- iii. Η κατανομή του ΑΕΠ παρουσιάζει θετική λοξότητα, ενώ οι κατανομές των υπόλοιπων μεταβλητών παρουσιάζουν σχετικά ουδέτερη κύρτωση σε σχέση με τον μέσο όρο.

Επίσης στα ακόλουθα γραφήματα 4α - 4στ παρουσιάζεται η εξέλιξη των εξαρτημένων και ανεξάρτητων μεταβλητών:

4.3 Εξειδίκευση του μοντέλου

Κατά τη μελέτη των ανεξάρτητων μεταβλητών προέκυψε πολύ υψηλή συγγραμμικότητα μεταξύ της ανεργίας και του λόγου δημοσίου χρέους προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν, όπως δείχνει και ο ακόλουθος πίνακας.

Πίνακας 4α, Συντελεστές Συσχέτισης ανεξάρτητων μεταβλητών:

	<i>U</i>	ΔGDP	PE/GDP	ΔPE	ΔSI
<i>U</i>	1,00				
ΔGDP	- 0,38	1,00			
PE/GDP	0,95	- 0,50	1,00		
ΔPE	- 0,16	0,23	- 0,22	1,00	
ΔSI	0,17	0,11	0,03	0,17	1,00

Με βάση τον παραπάνω πίνακα λήφθηκε η απόφαση να εξαλειφθεί μια εκ των δύο μεταβλητών που παρουσίαζαν υψηλή συγγραμμικότητα. Μετά από έλεγχο των σεναρίων η μεταβλητή που επιλέχθηκε να αφαιρεθεί ήταν ο λόγος Δημόσιο Χρέος προς ΑΕΠ, καθώς το μοντέλο χωρίς αυτή τη μεταβλητή επεξηγούσε καλύτερα τις μεταβολές των εξαρτημένων μεταβλητών, από το μοντέλο που περιείχε αυτή τη μεταβλητή και είχαμε αφαιρέσει το ύψος της ανεργίας.

Το μοντέλο στο οποίο καταλήξαμε λοιπόν ήταν το εξής:

$$NPL = \alpha + \beta * U_t + \gamma * \Delta GDP_t + \delta * \Delta PE_t + \varepsilon * \Delta SI_t + e_t$$

4.4 Αποτελέσματα

Με βάση το παραπάνω μοντέλο εφαρμόσαμε το υπόδειγμα της πολλαπλής παλινδρόμησης όπως περιγράφεται από τον Χαλικιά (2001). Για το υπολογιστικό μέρος χρησιμοποιήθηκε το πρόγραμμα Microsoft Excel. Τα αποτελέσματα χωρίζονται σε τέσσερις πίνακες, ένα για το σύνολο των μη εξυπηρετούμενων δανείων και από ένα για κάθε κατηγορία δανείων: καταναλωτικά, στεγαστικά και επιχειρηματικά.

Σε κάθε πίνακα υπάρχουν επτά στήλες οι οποίες αφορούν τη χρονική υστέρηση που χρησιμοποιήθηκε για τον υπολογισμό του μοντέλου από t_0 που σημαίνει ότι δεν χρησιμοποιήθηκε χρονική υστέρηση μέχρι $t-6$ όπου αφορά χρονική υστέρηση 6 τριμήνων, δηλαδή το κάθε βήμα αφορά ένα επιπλέον τρίμηνο καθυστέρησης. Επίσης, κάθε πίνακας χωρίζεται σε τρία μέρη όπου στο πρώτο μέρος έχουμε τα στατιστικά χαρακτηριστικά του μοντέλου:

- Το συντελεστή πολλαπλής συσχέτισης (Multiple R)
- Το συντελεστή πολλαπλού προσδιορισμού (R^2)
- Το διορθωμένο συντελεστή πολλαπλού προσδιορισμού (adjusted R^2)

- Το τυπικό σφάλμα της παλινδρόμησης
- Τον αριθμό των παρατηρήσεων με βάση τις οποίες εκτιμήθηκε το μοντέλο

Στο δεύτερο μέρος υπάρχουν οι εκτιμήσεις των τιμών που παίρνουν οι μεταβλητές α , β , γ , δ και ε . Τέλος, στο τρίτο μέρος κάθε πίνακα είναι το

περιθώριο σφάλματος των εκτιμήσεων των τιμών των μεταβλητών, για διάστημα εμπιστοσύνης 95%.

Πίνακας 4β: Συνολικά NPLs

Time-Lag	t0	t-1	t-2	t-3	t-4	t-5	t-6
Multiple R	0,947	0,965	0,972	0,978	0,984	0,986	0,985
R Square	0,897	0,932	0,945	0,957	0,969	0,973	0,971
Adjusted R Square	0,885	0,923	0,938	0,951	0,965	0,969	0,967
Standard Error	0,042	0,035	0,031	0,028	0,024	0,022	0,023
Observations	38	37	36	35	34	33	32
<i>Coefficients</i>							
Intercept(α)	-0,095	-0,095	-0,090	-0,085	-0,073	-0,061	-0,052
U(β)	1,567	1,595	1,607	1,625	1,589	1,562	1,560
ΔGDP(γ)	0,872	0,709	0,504	0,345	-0,181	-0,535	-0,835
ΔPE(δ)	0,245	0,183	0,019	0,045	0,021	-0,014	0,024
ΔSI(ϵ)	-0,067	-0,077	-0,074	-0,053	-0,033	-0,017	-0,036
<i>P-value</i>							
Intercept(α)	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
U(β)	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
ΔGDP(γ)	0,034	0,037	0,097	0,199	0,458	0,027	0,002
ΔPE(δ)	0,273	0,317	0,914	0,777	0,878	0,917	0,857
ΔSI(ϵ)	0,163	0,055	0,044	0,110	0,258	0,531	0,215

Πίνακας 4γ: NPLs Καταναλωτικών

Time-Lag	t0	t-1	t-2	t-3	t-4	t-5	t-6
Multiple R	0,976	0,984	0,986	0,984	0,984	0,980	0,973
R Square	0,953	0,969	0,972	0,969	0,969	0,961	0,947
Adjusted RSquare	0,948	0,965	0,968	0,964	0,965	0,955	0,939
Standard Error	0,039	0,032	0,031	0,032	0,032	0,036	0,042
Observations	38	37	36	35	34	33	32
<i>Coefficients</i>							
Intercept(α)	-0,111	-0,100	-0,086	-0,073	-0,050	-0,028	-0,006
U(β)	2,151	2,130	2,100	2,087	1,997	1,924	1,858
ΔGDP(γ)	0,353	-0,035	-0,388	-0,662	-1,243	-1,627	-1,987
ΔPE(δ)	0,162	0,104	-0,056	-0,074	-0,119	-0,203	-0,194
ΔSI(ϵ)	-0,078	-0,078	-0,072	-0,068	-0,053	-0,045	-0,053
<i>P-value</i>							
Intercept(α)	0,000	0,000	0,000	0,000	0,001	0,107	0,762
U(β)	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
ΔGDP(γ)	0,342	0,907	0,187	0,038	0,001	0,000	0,000
ΔPE(δ)	0,433	0,536	0,748	0,692	0,521	0,338	0,432
ΔSI(ϵ)	0,084	0,037	0,046	0,080	0,172	0,318	0,308

Πίνακας 4δ: NPLs Στεγαστικών

Time-Lag	t0	t-1	t-2	t-3	t-4	t-5	t-6
Multiple R	0,934	0,952	0,959	0,962	0,967	0,970	0,971
RSquare	0,872	0,907	0,919	0,925	0,935	0,940	0,944
Adjusted R Square	0,857	0,896	0,908	0,915	0,926	0,932	0,935
Standard Error	0,041	0,035	0,032	0,031	0,029	0,028	0,027
Observations	38	37	36	35	34	33	32
<i>Coefficients</i>							
Intercept(α)	-0,077	-0,077	-0,071	-0,066	-0,054	-0,040	-0,032
U(β)	1,314	1,339	1,341	1,361	1,322	1,282	1,276
ΔGDP(γ)	0,451	0,410	0,294	0,236	-0,228	-0,552	-0,797
ΔPE(δ)	0,174	0,135	-0,045	-0,006	0,030	0,012	0,046
ΔSI(ϵ)	-0,064	-0,089	-0,089	-0,069	-0,042	-0,012	-0,023
<i>P-value</i>							
Intercept(α)	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,004	0,018
U(β)	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
ΔGDP(γ)	0,243	0,218	0,344	0,429	0,444	0,065	0,009
ΔPE(δ)	0,414	0,461	0,808	0,971	0,860	0,941	0,770
ΔSI(ϵ)	0,163	0,028	0,021	0,067	0,231	0,737	0,488

Πίνακας 4ε: NPLs Επιχειρηματικών

Time-Lag	t0	t-1	t-2	t-3	t-4	t-5	t-6
Multiple R	0,942	0,962	0,971	0,981	0,988	0,991	0,991
RSquare	0,887	0,925	0,942	0,962	0,976	0,983	0,981
Adjusted R Square	0,873	0,916	0,935	0,956	0,973	0,980	0,979
Standard Error	0,044	0,036	0,032	0,026	0,021	0,018	0,019
Observations	38	37	36	35	34	33	32
<i>Coefficients</i>							
Intercept(α)	-0,102	-0,102	-0,100	-0,095	-0,085	-0,077	-0,071
U(β)	1,577	1,612	1,635	1,653	1,631	1,624	1,640
ΔGDP(γ)	1,152	0,984	0,747	0,543	0,017	-0,335	-0,626
ΔPE(δ)	0,297	0,218	0,061	0,074	0,031	0,017	0,065
ΔSI(ϵ)	-0,069	-0,069	-0,061	-0,034	-0,019	-0,018	-0,042
<i>P-value</i>							
Intercept(α)	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
U(β)	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
ΔGDP(γ)	0,009	0,007	0,019	0,037	0,936	0,080	0,004
ΔPE(δ)	0,206	0,255	0,739	0,629	0,798	0,869	0,559
ΔSI(ϵ)	0,169	0,095	0,105	0,281	0,445	0,426	0,081

Τα βασικότερα συμπεράσματα που προκύπτουν από τους παραπάνω πίνακες είναι τα εξής.

4.4.1 Χρονική Υστέρηση

Ως προς τη χρονική υστέρηση, με βάση τις τιμές του διορθωμένου R^2 , όπου υψηλότερες τιμές συνεπάγονται καλύτερη ερμηνευτική ικανότητα του μοντέλου, παρατηρούμε ότι για το σύνολο των μη εξυπηρετούμενων δανείων όπως και για τα καταναλωτικά και επιχειρηματικά, η καλύτερη χρονική υστέρηση είναι πέντε τρίμηνα. Από την άλλη για τις καθυστερήσεις των στεγαστικών, το μοντέλο βελτιστοποιείται όταν χρησιμοποιήσουμε καθυστέρηση έξι τριμήνων. Αυτό δείχνει ότι η επίδραση των μακροοικονομικών μεταβλητών δεν εμφανίζεται άμεσα στα μη εξυπηρετούμενα δάνεια αλλά μεγιστοποιείται 5 έως 6 τρίμηνα μετά. Επίσης, το ότι στα στεγαστικά η επίδραση μεγιστοποιείται ένα τρίμηνο μετά από τις άλλες κατηγορίες, δείχνει ότι παρουσιάζουν ελαφρώς μεγαλύτερη ανθεκτικότητα σε σχέση με τα καταναλωτικά και επιχειρηματικά δάνεια. Τέλος, σημειώνουμε ότι για την ανάλυση των εκτιμήσεων των μεταβλητών από εδώ και πέρα θα χρησιμοποιούμε ανά κατηγορία δανείων, τη χρονική υστέρηση που μας παρέχει την καλύτερη ερμηνεία.

4.4.2 Επίδραση μεταβλητών:

4.4.2.1 Ανεργία

Η ανεργία, όπως φαίνεται από τους παραπάνω πίνακες έχει θετική συσχέτιση με όλα τα είδη μη εξυπηρετούμενων δανείων, συγκεκριμένα για κάθε μονάδα ποσοστιαίας αύξησης της ανεργίας έχουμε:

- Αύξηση κατά 1,5 ποσοστιαία μονάδα των συνολικών μη εξυπηρετούμενων δανείων σε βάθος 5 τριμήνων
- Αύξηση κατά 1,92 ποσοστιαίες μονάδες των μη εξυπηρετούμενων δανείων καταναλωτικής πίστης σε βάθος 5 τριμήνων
- Αύξηση κατά 1,28 ποσοστιαίες μονάδες των μη εξυπηρετούμενων δανείων στεγαστικής πίστης σε βάθος 6 τριμήνων
- Αύξηση κατά 1,62 ποσοστιαίες μονάδες των μη εξυπηρετούμενων δανείων επιχειρηματικής πίστης σε βάθος 5 τριμήνων

Επίσης τα μηδενικά P-value σε όλες τις περιπτώσεις δείχνουν ότι οι επιδράσεις της ανεργίας στα NPL είναι στατιστικά σημαντικές. Παρατηρούμε ακόμα, ότι τα NPL καταναλωτικής πίστης είναι τα πιο ευαίσθητα στις μεταβολές της ανεργίας.

4.4.2.2 Μεταβολές ΑΕΠ

Αντίθετα από την ανεργία, οι μεταβολές του ΑΕΠ έχουν αρνητική συσχέτιση με τις μεταβολές των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Έτσι για κάθε μονάδα μείωσης του ΑΕΠ έχουμε:

- Αύξηση του συνόλου των NPL κατά μισή μονάδα μετά από 5 τρίμηνα
- Αύξηση των NPL καταναλωτικής πίστης κατά 1,62 μονάδες μετά από 5 τρίμηνα
- Αύξηση των NPL στεγαστικής πίστης κατά 0,8 μονάδες μετά από 6 τρίμηνα
- Αύξηση των NPL επιχειρηματικής πίστης κατά 0,34 μονάδες μετά από 5 τρίμηνα

Στην περίπτωση των μεταβολών του ΑΕΠ όμως, ενώ οι τιμές του P-Value μας δείχνουν ότι η επίδραση της ανεξάρτητης μεταβλητής είναι στατιστικά σημαντική για διάστημα εμπιστοσύνης 95%, για τα δάνεια καταναλωτικής και στεγαστικής πίστης καθώς και για το σύνολο των δανείων, στην περίπτωση των επιχειρηματικών δανείων δεν μπορούμε να πούμε το ίδιο καθώς η τιμή του P είναι

$0,08 > 5\%$, πράγμα που δείχνει ότι ο εκτιμητής της μεταβλητής δεν είναι στατιστικά σημαντικός για το διάστημα εμπιστοσύνης που έχουμε επιλέξει. Από την άλλη αν πάρουμε διάστημα εμπιστοσύνης 90% τότε είναι στατιστικά σημαντικός για όλα τα είδη των NPLs ($0,08 < 10\%$).

4.4.2.3 Μεταβολές Ύψους Δημοσίων Δαπανών και Γενικού Δείκτη Χρηματιστηρίου

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα των παλινδρομήσεων οι μεταβολές του ύψους των δημοσίων δαπανών καθώς και οι μεταβολές του γενικού δείκτη τιμών του χρηματιστηρίου έχουν πολύ ασθενή συσχέτιση με το ύψος των μη εξυπηρετούμενων δανείων οποιασδήποτε κατηγορίας, με αποτέλεσμα οι αντίστοιχοι εκτιμητές να μην είναι στατιστικά σημαντικοί.

4.5 Συμπεράσματα

Τα συμπεράσματα που προκύπτουν ως προς την εξέλιξη των μη εξυπηρετούμενων δανείων λιανικής τραπεζικής σε σχέση με τις μακροοικονομικές μεταβλητές που εξετάσαμε είναι τα εξής:

Το μεγαλύτερο μέρος των μεταβολών στο ύψος των μη εξυπηρετούμενων δανείων εξηγείται από την πορεία της ανεργίας με την οποία έχουν θετική συσχέτιση και των μεταβολών στο ύψος του ΑΕΠ με το οποίο έχουν αρνητική συσχέτιση, γεγονός που συμφωνεί με το μεγαλύτερο μέρος των ερευνών που εξετάσαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο όπως ο Gosh (2015), οι Louzis et al. (2010) και οι Vogiatzas και Nikolaidou (2011). Αυτό συμβαίνει γιατί τα δύο παραπάνω μεγέθη έχουν άμεση επίδραση στο εισόδημα των νοικοκυριών και κατά συνέπεια στην ικανότητά τους να αποπληρώσουν τα χρέη τους.

Τα δάνεια καταναλωτικής πίστης είναι πιο ευαίσθητα στις μεταβολές των παραπάνω μεταβλητών από αυτά της στεγαστικής πίστης. Η αιτία για αυτό είναι ότι αφ' ενός τα δάνεια στεγαστικής πίστης είναι πάντα ενυπόθηκα σε αντίθεση με την μεγάλη πλειοψηφία των καταναλωτικών δανείων, πράγμα που δημιουργεί μεγαλύτερη δέσμευση στους δανειολήπτες ως προς την αποπληρωμή τους και για αυτό παρουσιάζουν μεγαλύτερη σταθερότητα. Επίσης ένας ακόμα λόγος είναι ότι τα στεγαστικά δάνεια, λόγω του ύψους τους, έχουν πολύ αυστηρότερα κριτήρια χορήγησης σε σχέση με τα καταναλωτικά πράγμα που συνεπάγεται και τη μεγαλύτερη συνέπεια ως προς την αποπληρωμή τους.

Οι μεταβολές των δημοσίων δαπανών και του δείκτη τιμών του χρηματιστηρίου δεν έχουν σημαντική επίδραση πάνω στα μη εξυπηρετούμενα δάνεια γενικότερα και αυτά της λιανικής τραπεζικής ειδικότερα.

Τέλος, όπως είδαμε η επίδραση των μεταβλητών που εξετάσαμε δεν είναι άμεση, αλλά χρειάζεται πέντε έως έξι τρίμηνα ώστε να εκδηλωθεί πλήρως. Στα καταναλωτικά δάνεια η εμφάνιση της επίδρασης είναι πιο σύντομη στα πέντε τρίμηνα ενώ στα στεγαστικά παρουσιάζεται αργότερα, στα έξι τρίμηνα. Οι λόγοι που στα στεγαστικά δάνεια παρουσιάζεται μεγαλύτερη καθυστέρηση ως προς την ανταπόκριση στις μεταβολές είναι αντίστοιχοι με τους λόγους που εξηγούν τη μικρότερη ευαισθησία τους στις μεταβολές των μεταβλητών σε συνδυασμό με το ότι η υπό εξέταση περίοδος είναι περίοδος που παρουσιάζεται έντονα ανοδική τάση στα μη εξυπηρετούμενα δάνεια.

Τέλος, η χρονική υστέρηση που εμφανίζεται μπορεί να αξιοποιηθεί από τις ίδιες τις τράπεζες και τους εποπτικούς φορείς, οι οποίοι όταν παρατηρούν μείωση

του ΑΕΠ ή αύξηση της ανεργίας μπορούν να αναμένουν αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων μετά από 5 – 6 τρίμηνα και να λαμβάνουν τα δέοντα μέτρα για τον περιορισμό των αρνητικών συνεπειών.

Κεφάλαιο 5 – Ενέργειες για την Αντιμετώπιση των μη Εξυπηρετούμενων Δανείων Λιανικής Τραπεζικής

Όπως είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, η μεγάλη αύξηση που παρουσίασε στα χρόνια της οικονομικής κρίσης το χαρτοφυλάκιο των μη εξυπηρετούμενων δανείων λιανικής τραπεζικής, ήταν αποτέλεσμα κυρίως μακροοικονομικών παραγόντων τους οποίους ούτε οι τράπεζες ούτε οι δανειολήπτες ήταν σε θέση να επηρεάσουν. Επίσης, δεδομένου ότι οι αποφάσεις για τις πολιτικές που ασκήθηκαν, ελήφθησαν κυρίως εκτός της χώρας, ούτε το ίδιο το κράτος είχε τη δυνατότητα να ασκήσει πολιτικές οι οποίες θα είχαν ως άμεσο στόχο την εξάλειψη των γενεσιουργών αιτιών των δανείων σε καθυστέρηση.

Από την άλλη πλευρά, το κόστος της αύξησης των μη εξυπηρετούμενων δανείων είναι πολύ σημαντικό και για τις τράπεζες και για την κοινωνία. Για τις τράπεζες η αύξηση των NPLs οδηγεί στην ανάγκη να δημιουργηθούν προβλέψεις – έξοδα οι οποίες εξανεμίζουν τα κέρδη από τους ισολογισμούς τους και μειώνουν την κεφαλαιακή τους επάρκεια. Η μείωση της κεφαλαιακής τους επάρκειας με τη σειρά της οδηγεί στην ανάγκη για νέα κεφάλαια, τα οποία έρχονται με αύξηση μετοχικού κεφαλαίου, πράγμα που συνέβη τρεις φορές την τριετία 2012 – 2015. Έχουμε δηλαδή ένα τριπλό κόστος για τους μετόχους, οι οποίοι πρώτον δε λαμβάνουν μερίσματα καθώς τα κέρδη είναι είτε πολύ μικρά είτε αρνητικά, δεύτερον βλέπουν το επενδεδυμένο κεφάλαιό τους να απομειώνεται σημαντικά με την πτώση της χρηματιστηριακής αξίας των μετοχών των τραπεζών, ενώ τρίτον χρειάζεται να επενδύουν συνεχώς νέο χρήμα για να μην δουν τη συμμετοχή τους στο μετοχολόγιο να μειώνεται.

Για την κοινωνία τώρα, η αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων λιανικής οδηγεί πολύ σημαντικό ποσοστό του πληθυσμού σε μια κατάσταση «ομηρείας χρέους», το οποίο δεν έχουν τους πόρους να το εξυπηρετήσουν. Καθώς επίσης η Ελλάδα σύμφωνα με το άρθρο του Ρουσάνογλου (2006) είναι μια χώρα στην οποία η ιδιοκατοίκηση είναι ιδιαίτερα ψηλά σαν αξία στη συνείδηση των ιδιωτών το μεγαλύτερο μέρος στεγαστικών δανείων αφορούν πρώτη κατοικία. Συνεπώς η συνεχώς αυξανόμενη αδυναμία εξυπηρέτησης στεγαστικών δανείων

δημιουργεί τον κίνδυνο απώλειας της πρώτης κατοικίας. Ακόμα βέβαια και σε περιπτώσεις που αυτό δε συμβαίνει, τα νοικοκυριά βρίσκονται μπροστά στη συνθήκη το μεγαλύτερο μέρος του, σημαντικά μειωμένου λόγω κρίσης, εισοδήματός τους να πηγαίνει σε αποπληρωμή δανείων τα οποία όταν τα έλαβαν δεν περίμεναν την πορεία των οικονομικών εξελίξεων.

Η κατάσταση που περιγράφουμε είναι προφανές ότι απαιτούσε μέτρα τόσο από τις τράπεζες όσο και από θεσμικούς φορείς όπως το κράτος, η τράπεζα της Ελλάδος και η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. Τα μέτρα που έλαβαν οι τράπεζες αφορούσαν την επανείσπραξη των απαιτήσεων τους όσο και την προστασία του ισολογισμού τους, των εποπτικών κεφαλαίων και της κεφαλαιακής τους επάρκειας. Από την άλλη πλευρά τα μέτρα που έλαβαν οι επίσημοι φορείς είχαν ως στόχο τόσο την προστασία του κοινωνικού συνόλου από τις επιπτώσεις της αδυναμίας εξυπηρέτησης των υποχρεώσεων τους, μέσω της θέσπισης νέων νόμων, όσο και της προστασίας του τραπεζικού συστήματος με διευκολύνσεις που παρείχαν στα τραπεζικά ιδρύματα καθώς και μέσω βελτίωσης και εξέλιξης της διαδικασίας της εποπτείας ώστε να ανταποκρίνεται στα νέα δεδομένα και προκλήσεις που είχαν δημιουργηθεί.

5.1 Τράπεζες

Όπως είπαμε τα μέτρα που έλαβαν οι τράπεζες είχαν προσανατολισμό την επανείσπραξη των καθυστερημένων απαιτήσεών τους καθώς και την προστασία της κεφαλαιακής τους επάρκειας. Για την επίτευξη της επανείσπραξης των απαιτήσεων χρειάστηκε να ενισχύσουν σημαντικά τη λειτουργία της διαχείρισης ληξιπρόθεσμων απαιτήσεων την οποία επιτελούν τα αντίστοιχα τμήματα που λειτουργούν στο εσωτερικό τους.

5.1.1 Διαχείριση απαιτήσεων

Οι κύριοι άξονες πάνω στους οποίους βασίστηκε η διαχείριση των ληξιπρόθεσμων απαιτήσεων κυρίως της λιανικής τραπεζικής ήταν:

5.1.1.1 Οι τηλεφωνικές οχλήσεις.

Σε πρώιμα στάδια καθυστέρησης (μέχρι τις 90 μέρες για καταναλωτικά δάνεια και τις 180 για στεγαστικά), ο πλέον κοινός τρόπος άσκησης πίεσης προς τους δανειολήπτες προκειμένου να εξοφλήσουν τις καθυστερημένες υποχρεώσεις

τους είναι οι τηλεφωνικές οχλήσεις. Η μέθοδος αυτή εφαρμόζεται είτε από τμήματα εντός της τράπεζας είτε ανατίθεται σε εξειδικευμένες εταιρίες όχλησης οφειλετών. Το γεγονός ότι είναι μια διαδικασία που εύκολα γίνεται outsourcing, βοήθησε στην ανάπτυξη εξειδικευμένων εταιριών οι οποίες στα χρόνια της οικονομικής κρίσης είδαν τον όγκο εργασίας τους να αυξάνεται, ενώ από την άλλη εξυπηρέτησε και τις τράπεζες οι οποίες είδαν ξαφνικά τις απαιτήσεις σε αυτό το κομμάτι να αυξάνονται ραγδαία μην έχοντας τη δυνατότητα να προσαρμόσουν άμεσα το οργανόγραμμά τους ώστε να μπορούν να το υποστηρίξουν.

Οι τρόποι με τους οποίους οι τηλεφωνικές οχλήσεις βοηθούν στην επανείσπραξη των καθυστερημένων απαιτήσεων είναι οι εξής:

1. Υπενθύμιση της ύπαρξης της ληξιπρόθεσμης οφειλής σε περίπτωση που ο δανειολήπτης έχει παραλείψει την καταβολή λόγω αμέλειας.
2. Υπενθύμιση των συνεπειών που θα έχει η καθυστέρηση των πληρωμών, όπως η επιβάρυνση με επιτόκιο υπερημερίας το οποίο είναι σημαντικά μεγαλύτερο του συμβατικού επιτοκίου, οι τυχόν νομικές ενέργειες που θα γίνουν ενάντια στον πελάτη και η αρνητική επίδραση που θα έχει η καθυστέρηση στην πιστοληπτική του ικανότητα.
3. Η άσκηση ψυχολογικής πίεσης μέσω των συχνών οχλήσεων προκειμένου να καταβάλλει τη ληξιπρόθεσμη οφειλή του.
4. Τέλος, σε αρκετές περιπτώσεις, μέσω των τηλεφωνικών οχλήσεων επιδιώκεται και η καθοδήγηση του δανειολήπτη προκειμένου πχ σε περίπτωση που έχει σκοπό να κάνει κάποια καταβολή, αυτή να γίνει στο πλέον καθυστερημένο δάνειο προκειμένου να μην γίνει η καταγγελία της σύμβασής του.

Η μαζική χρήση τηλεφωνικών οχλήσεων από τις τράπεζες, οδήγησε σε φαινόμενα κοινωνικής δυσφορίας, με αποτέλεσμα να ψηφιστούν νόμοι (2758/2009 και ο 4038/2012 οποίος τροποποίησε τον πρώτο) προκειμένου να οριστεί το πλαίσιο που διέπει τις τηλεφωνικές οχλήσεις και να μην γίνεται κατάχρηση αυτής της πρακτικής.

5.1.1.2 Επιστολές Καθυστέρησης και Εξώδικες Ειδοποιήσεις

Παράλληλα με τις τηλεφωνικές οχλήσεις οι τράπεζες εφαρμόζουν την τακτική να στέλνουν μια σειρά επιστολών καθυστέρησης που καλούν τον πελάτη να αποπληρώσει τη ληξιπρόθεσμη οφειλή του και των οποίων ο τόνος και η αυστηρότητα αυξάνεται σε συνάρτηση με την καθυστέρηση την οποία παρουσιάζει το δάνειο του πελάτη. Εφόσον ο πελάτης δεν ανταποκριθεί στις παραπάνω επιστολές και στις τηλεφωνικές οχλήσεις, η σύμβαση του δανείου καταγγέλλεται (συνήθως μετά από καθυστέρηση 90 – 180 ημερών) και σε αυτό το στάδιο η τράπεζα είναι νομικά υποχρεωμένη να κοινοποιήσει στον δανειολήπτη εξώδικη δήλωση στην οποία θα τον ενημερώνει ότι το σύνολο του ποσού του δανείου του είναι πλέον ληξιπρόθεσμο και απαιτητό.

Σκοπός των επιστολών καθυστέρησης και των εξώδικων ειδοποιήσεων είναι αφενός η κάλυψη των νομικών υποχρεώσεων που έχει η τράπεζα ως προς την ενημέρωση των δανειοληπτών και αφετέρου η άσκηση επιπλέον πίεσης με ένα έγγραφο το οποίο έχει περισσότερο κύρος από την τηλεφωνική όχληση, ειδικά δε η εξώδικη ειδοποίηση η οποία επιδίδεται από δικαστικό επιμελητή.

5.1.1.3 Ένδικα Μέσα

Σε περίπτωση που παρά τις οχλήσεις, τις επιστολές και τα εξώδικα ο δανειολήπτης εξακολουθεί να μην εξοφλεί τις υποχρεώσεις του, η τράπεζα στρέφεται σε πιο ισχυρά μέτρα. Αυτά έχουν να κάνουν κυρίως με το νομικό τμήμα της τράπεζας η με εξωτερικά δικηγορικά γραφεία που αναλαμβάνουν τέτοιες υποθέσεις. Σε αυτό το στάδιο καθώς η σύμβαση του δανείου έχει ήδη καταγγελθεί κύριος στόχος είναι η ρευστοποίηση της απαίτησης.

Τα βήματα που ακολουθούνται σε αυτό το στάδιο έχουν να κάνουν κυρίως με το νομικό σύστημα της χώρας και σύμφωνα με τον Αγγελάκη (2005) είναι τα εξής:

1. Έκδοση διαταγής πληρωμής. Για να προχωρήσει σε οποιαδήποτε ενέργεια η τράπεζα είναι απαραίτητο να εκδοθεί δικαστική απόφαση η οποία αναγνωρίζει το χρέος και καλεί τον δανειολήπτη να το αποπληρώσει, αυτό το ρόλο παίζει η διαταγή πληρωμής
2. Έρευνα ακίνητης περιουσίας. Σε περίπτωση που το δάνειο δεν έχει εμπράγματα εξασφάλιση, η τράπεζα αναζητά σε υποθηκοφυλακεία

καθώς και σε συμβατικά έγγραφα του πελάτη για τυχόν ακίνητη περιουσία.

3. Εγγραφή βαρών. Σε περίπτωση που ο υπερήμερος οφειλέτης βρεθεί να έχει ακίνητη περιουσία τότε η τράπεζα θα σπεύσει να εγγράψει βάρος πάνω σε αυτή προκειμένου να εξασφαλίσει την απαίτησή της.
4. Εκποίηση μέσω πλειστηριασμού του υπέγγυου ακινήτου. Σε αυτό το κομμάτι βέβαια όπως θα δούμε παρακάτω, η διαμόρφωση της κείμενης νομοθεσίας τα τελευταία χρόνια δημιουργεί ισχυρά εμπόδια στη διενέργεια πλειστηριασμών.

Παράλληλα με τα παραπάνω βήματα ο δικηγόρος ή το γραφείο που έχει αναλάβει την υπόθεση εξακολουθεί να οχλεί τηλεφωνικά τον πελάτη προκειμένου να τον πείσει να εξοφλήσει την υποχρέωσή του καθώς όλα τα παραπάνω βήματα συνεπάγονται σημαντικά έξοδα τα οποία είναι αμφίβολο εάν θα ανακτηθούν.

5.1.1.4 Αναχρηματοδοτήσεις Δανείων και Διακανονισμοί

Καθώς, λόγω της οικονομικής δυσπραγίας, ο μεγαλύτερος όγκος των δανειοληπτών που βρίσκονται σε καθυστέρηση, δεν έχουν σημαντικά περιουσιακά στοιχεία, μέσω της ρευστοποίησης των οποίων, θα μπορούσαν οι τράπεζες, να ανακτήσουν τις απαιτήσεις τους. Υπάρχει στροφή σε διαφορετικές μεθόδους διαχείρισης. Η βασικότερη από αυτές είναι η αναχρηματοδότηση των δανείων.

Η κεντρική ιδέα της αναχρηματοδότησης είναι η χορήγηση ενός νέου δανείου το οποίο θα εξοφλεί το προηγούμενο καθυστερημένο δάνειο. Η κίνηση αυτή έχει πλεονεκτήματα για τον πελάτη ο οποίος πλέον δεν έχει να ανταποκριθεί σε ένα μεγάλο ποσό που του ζητούνταν μέχρι τώρα, αλλά σε μια μηνιαία δόση, η οποία συνήθως λαμβάνει υπόψιν την τρέχουσα οικονομική του κατάσταση. Πλεονεκτήματα υπάρχουν επίσης και για την τράπεζα, η οποία παύει πλέον να επιβαρύνεται με τα κόστη της διαχείρισης του ληξιπρόθεσμου δανείου, ενώ από εκεί που είχε ένα ληξιπρόθεσμο δάνειο στο χαρτοφυλάκιό της πλέον έχει ένα ενήμερο δάνειο.

Σε αυτό το σημείο πρέπει ωστόσο να αναφέρουμε ότι στον ορισμό του 2013 των μη εξυπηρετούμενων δανείων κατά την Ευρωπαϊκή Τραπεζική Αρχή (EBA)

περιλαμβάνονται και τα δάνεια τα οποία είναι προϊόν ρύθμισης και αποχαρακτηρίζονται μόνο εφόσον εξυπηρετηθούν κανονικά για ένα σημαντικό χρονικό διάστημα.

Μια ακόμα μέθοδος παρόμοια με την αναχρηματοδότηση είναι οι διακανονισμοί. Διακανονισμοί γίνονται σε δάνεια με πολύ μεγάλη καθυστέρηση στα οποία ο δανειολήπτης είναι σε αποδεδειγμένα πολύ δεινή οικονομική θέση. Συνήθως παρέχονται οικονομικά κίνητρα (έκπτωση επί των τόκων και ακόμα και επί του κεφαλαίου) προκειμένου ο δανειολήπτης να εξοφλήσει σε μικρό χρονικό διάστημα το δάνειό του, με το ύψος της έκπτωσης να είναι αντιστρόφως ανάλογο με τον χρόνο εξόφλησης. Ο σκοπός των διακανονισμών είναι να υπάρξει παύση απωλειών (stop loss) για δάνεια τα οποία είναι πολύ δύσκολο με άλλο τρόπο να ανακτηθούν.

5.1.2 Κεφαλαιακή επάρκεια

Πέρα από την επανείσπραξη των απαιτήσεών τους οι τράπεζες κινήθηκαν και προς την κατεύθυνση της προστασίας των εποπτικών τους κεφαλαίων και κατά συνέπεια της κεφαλαιακής τους επάρκειας. Ο λόγος για αυτό είναι ότι η αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων οδήγησε στην επακόλουθη αύξηση των προβλέψεων. Η αύξηση των προβλέψεων με τη σειρά της, σε συνδυασμό με τον περιορισμό των εσόδων λόγω κρίσης μείωνε τα ίδια κεφάλαια των τραπεζών. Το αποτέλεσμα των παραπάνω ήταν η μείωση των ιδίων κεφαλαίων και κατά συνέπεια των εποπτικών κεφαλαίων πράγμα που έθεσε σε κίνδυνο την κεφαλαιακή επάρκεια των τραπεζών.

Τα μέτρα που έλαβαν οι τράπεζες στο παραπάνω διάστημα προκειμένου να ενισχύσουν την κεφαλαιακή τους επάρκεια ήταν τα παρακάτω:

1. Αυξήσεις μετοχικού κεφαλαίου. Όπως είπαμε και παραπάνω στο υπό εξέταση διάστημα οι τράπεζες προχώρησαν σε τρεις αυξήσεις μετοχικού κεφαλαίου (2013, 2014, 2015), στις οποίες συμμετείχε το κυρίως το Ελληνικό κράτος μέσω του Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας καθώς και ξένοι θεσμικοί επενδυτές σε συγκεκριμένες τράπεζες π.χ. Eurobank. Η αύξηση μετοχικού κεφαλαίου σαν διαδικασία, είναι ο πλέον άμεσος και αποτελεσματικός τρόπος ενίσχυσης των ιδίων κεφαλαίων και

κατά συνέπεια της κεφαλαιακής επάρκειας και για αυτό το λόγο χρησιμοποιήθηκαν τόσο πολύ. Από την άλλη πλευρά ήταν εξαιρετικά επιζήμιες για τους μετόχους οι οποίοι κατείχαν ήδη θέση στην τράπεζα καθώς αυτή η θέση απαξιωνόταν. Δεδομένης της σοβαρότητας της κατάστασης, καθώς το πρόβλημα των μη εξυπηρετούμενων δανείων ήταν μέρος μόνο των προβλημάτων που αντιμετώπιζαν οι τράπεζες, ήταν η μόνη εναλλακτική που είχαν προκειμένου να εξασφαλίσουν τη βιωσιμότητά τους.

2. Αναπροσαρμογή πιστωτικής πολιτικής. Μία ακόμα κίνηση στην οποία προέβησαν τα τραπεζικά ιδρύματα προκειμένου να διαφυλάξουν την κεφαλαιακή τους επάρκεια ήταν η αυστηροποίηση των όρων χορήγησης νέων δανείων και κατά συνέπεια η μείωση σε πολύ μεγάλο βαθμό των νέων χρηματοδοτήσεων. Λόγω της οικονομικής κατάστασης κάθε νέα χρηματοδότηση εγκυμονούσε πολύ μεγάλο κίνδυνο, γεγονός που απέτρεπε τις τράπεζες από το να κάνουν νέες χρηματοδοτήσεις. Το βάρος τα τελευταία χρόνια έπεσε στις αναχρηματοδοτήσεις παλαιών δανείων παρά στη χορήγηση νέου χρήματος, με αποτέλεσμα να υπάρχει πιστωτική συρρίκνωση στην τραπεζική αγορά (σύμφωνα με τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, τα δάνεια σε μη χρηματοπιστωτικούς φορείς από 289 δισεκατομμύρια € το 2010 έπεσαν σε 224 δις. το 2015).
3. Προσπάθεια εξασφάλισης υφιστάμενων δανείων. Μέσα σε όλες τις ενέργειες που έκαναν οι τράπεζες κατά την προσπάθεια επανείσπραξης των ληξιπρόθεσμων οφειλών, μεγάλη σημασία δόθηκε στην προσθήκη εξασφαλίσεων στα υφιστάμενα δάνεια, είτε με την εμπλοκή εγγυητών, είτε με την προσθήκη εμπράγματων εγγυήσεων. Ο λόγος για την προσθήκη εξασφαλίσεων είναι ότι κατά τους ελέγχους και τις ασκήσεις προσομοίωσης ακραίων γεγονότων (stress tests) τα εξασφαλισμένα δάνεια αντιμετωπίζονται με πιο ευνοϊκούς όρους και απαιτούν λιγότερα εποπτικά κεφάλαια για την κάλυψη του κινδύνου τους, πράγμα που εν τέλει βελτιώνει την κεφαλαιακή επάρκεια των τραπεζών.

5.2 Κράτος και Εποπτικοί φορείς

Το πρόβλημα της αύξησης των μη εξυπηρετούμενων δανείων και η αντιμετώπισή του δεν ήταν αποκλειστικά ζήτημα των τραπεζών. Αντίθετα, λόγω του σημαντικού αντίκτυπου που είχε το πρόβλημα αυτό στην οικονομική αλλά και στην κοινωνική ζωή της χώρας ανάγκασε το κράτος να λάβει από τη μεριά του μια σειρά μέτρων. Επιπλέον, οι προκλήσεις που έθεσε η αντιμετώπιση των προβλημάτων αυτών στους εποπτικούς φορείς (Ευρωπαϊκή κεντρική τράπεζα και Ευρωπαϊκή Τραπεζική Αρχή), οδήγησε και από την πλευρά τους στη λήψη μέτρων αλλά και την αναπροσαρμογή των εποπτικών πρακτικών.

Τα μέτρα που ελήφθησαν σχετικά με την αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων ήταν πάνω σε τρεις άξονες:

5.2.1 Προστασία Δανειοληπτών

Όπως είδαμε ο μεγαλύτερος όγκος των δανειοληπτών που βρέθηκαν σε αδυναμία να εξυπηρετήσουν τα δάνειά τους δεν είχαν στην πραγματικότητα ευθύνη για την κατάσταση αυτή καθώς επηρεάστηκαν από μην αναμενόμενους παράγοντες. Το παραπάνω σε συνδυασμό ότι αυτοί οι άνθρωποι αποτελούσαν πολύ μεγάλο μέρος του κοινωνικού συνόλου οδήγησε τους νομοθέτες στο να λάβουν μέτρα για την προστασία τους από πιθανές ενέργειες των τραπεζών που θα πυροδοτούσαν κοινωνικές αντιδράσεις.

Η κύρια νομοθετική παρέμβαση που έγινε προς αυτή την κατεύθυνση ήταν ο νόμος 3869/10 για τα υπερχρεωμένα νοικοκυριά, γνωστός και ως νόμος Κατσέλη από την εισηγήτρια του νόμου αυτού. Ο Ν.3869/10 είχε ως στόχο την προστασία νοικοκυριών τα οποία αδυνατούσαν να ανταπεξέλθουν στις δανειακές τους υποχρεώσεις. Με αυτό ως αφετηρία, προστάτευε τον δανειολήπτη από τυχόν δικαστικές ενέργειες που θα μπορούσαν να κάνουν οι τράπεζες εναντίων του προκειμένου να εισπράξουν τις απαιτήσεις τους. Ο δανειολήπτης παράλληλα υποχρεώνονταν αρχικά να προσπαθήσει να έρθει σε εξωδικαστικό συμβιβασμό με την τράπεζα για τη διευθέτηση των οφειλών του και εφόσον αυτό δεν ήταν εφικτό η διευθέτηση ανατίθεντο σε τακτικό δικαστήριο. Το τελευταίο λαμβάνοντας υπόψιν τα τρέχοντα οικονομικά στοιχεία του πελάτη κατέληγε σε μια απόφαση η εκτέλεση της οποίας είναι υποχρεωτική και για την τράπεζα και για τον δανειολήπτη.

Ο παραπάνω νόμος αν και πέτυχε το στόχο του ως προς την προστασία των δανειοληπτών, καθώς εκατοντάδες χιλιάδες ιδιώτες έχουν υπαχθεί σε αυτόν μέχρι σήμερα, είχε ορισμένες αδυναμίες. Η πρώτη συνίσταται στο γεγονός ότι μαζί με αυτούς που είχαν πραγματικά ανάγκη επωφελήθηκαν και πολλοί στρατηγικοί κακοπληρωτές, άνθρωποι δηλαδή που αν και είχαν την οικονομική δυνατότητα, επωφελούμενοι από την μεγάλη καθυστέρηση που υπάρχει για την εκδίκαση των υποθέσεων, χρησιμοποίησαν το νόμο για να αποφύγουν ή να αναβάλλουν την εκπλήρωση των δανειακών τους υποχρεώσεων. Ένα ακόμα μειονέκτημα του παραπάνω νόμου είναι ότι λόγω του μεγάλου αριθμού δανειοληπτών που εντάχθηκαν σ αυτόν οι χρόνοι εκδίκασης των υποθέσεων αυξήθηκαν πάρα πολύ με αποτέλεσμα να παραμένουν εκκρεμείς υποθέσεις για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο του ενός ή και δύο χρόνων. Σε αυτά τα προβλήματα προσπάθησε να δώσει λύσεις ο νόμος 4336/15 ο οποίος στόχο έχει να τροποποιήσει τον 3869/10 ώστε να ξεπεραστούν τα μειονεκτήματά του.

5.2.2 Εκσυγχρονισμός Πλαισίου Διαχείρισης Ληξιπρόθεσμων Απαιτήσεων

Παράλληλα με τους παραπάνω νόμους που είχαν ως στόχο την προστασία των δανειοληπτών, το 2013 ψηφίστηκε ο νόμος 4224/13, γνωστός και ως «Κώδικας Δεοντολογίας Τραπεζών», ο οποίος προοριζόταν να εκσυγχρονίσει το πλαίσιο διαχείρισης των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Βασικά σημεία του νόμου είναι ότι θέτει την έννοια του συνεργάσιμου δανειολήπτη και τον προστατεύει από επιθετικές ενέργειες ανάκτησης κεφαλαίων από τις τράπεζες. Παράλληλα όμως η καινοτομία που φέρνει είναι ότι θέτει πολύ αυστηρούς όρους για να χαρακτηριστεί ένας δανειολήπτης συνεργάσιμος, καθώς τον υποχρεώνει μετά τις τριάντα μέρες ληξιπροθεσμίας να προσκομίσει στην τράπεζα από την οποία έχει δανειοδοτηθεί, μία σειρά εγγράφων που θα προσδιορίζουν επακριβώς την τρέχουσα οικονομική και περιουσιακή του κατάσταση. Η τράπεζα με τη σειρά της είναι υποχρεωμένη να του κάνει μια πρόταση για τη διευθέτηση των οφειλών του, λαμβάνοντας υπόψιν την οικονομική του κατάσταση καθώς και τις εύλογες δαπάνες διαβίωσης.

Αν και σε σχέση με το ήδη υπάρχον πλαίσιο ο ν.4224/13 ήταν πραγματικά καινοτόμος, είχε και αυτός με τη σειρά του ορισμένες αδυναμίες. Αυτές ήταν ότι οι αλλαγές που έκανε ήταν τόσο δραστικές που κατέστησαν αδύνατη την

εφαρμογή του πριν το 2015 και για αυτό το λόγο υπήρξε παράταση ως προς τον χρόνο έναρξης της ισχύος του. Επιπλέον, παρουσιάζει ασάφειες σχετικά με τα πλαίσια μέσα στα οποία θα πρέπει να κινούνται οι προτάσεις των τραπεζών. Ενώ τέλος, το γεγονός ότι εξακολουθεί να ισχύει ο 3869/10 όπως τροποποιήθηκε από τον 4336/15 αποδυναμώνει την ισχύ των τραπεζών καθώς ο δανειολήπτης έχει πάντα τη δυνατότητα να προσφύγει σε αυτούς και να παρακάμψει τον 4224/13.

5.2.3 Ενίσχυση Σταθερότητας Χρηματοπιστωτικού Συστήματος

Η αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων σε συνδυασμό με άλλες συνέπειες της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα όπως τα προγράμματα PSI και PSI+, έθεσαν το χρηματοοικονομικό σύστημα της χώρας σε κίνδυνο κατάρρευσης. Η παραπάνω συνθήκη απαιτούσε δράση από τους φορείς που έχουν την ευθύνη για την εύρυθμη λειτουργία των τραπεζών.

Η βασική αντίδραση ήταν η προσπάθεια διατήρησης της κεφαλαιακής επάρκειας των τραπεζών σε ικανοποιητικά επίπεδα. Αυτό το πέτυχαν κυρίως μέσα από τη στενή παρακολούθηση της πορείας των τραπεζών. Η παρακολούθηση αυτή καθιστούσε εμφανή τα όποια προβλήματα σε επίπεδο κεφαλαίων πριν προλάβουν να δημιουργήσουν συστημική κατάρρευση. Αποτέλεσμα της εποπτείας ήταν να δοθεί έγκαιρα το σήμα για τις τρεις αυξήσεις μετοχικού κεφαλαίου μέσα σε τρία συνεχόμενα έτη. Σε αυτή την προσπάθεια αρωγός ήταν και το Ελληνικό κράτος το οποίο μέσω του Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας συμμετείχε βάζοντας κεφάλαια στις αυξήσεις αυτές. Μπορεί το γεγονός ότι χρειάστηκαν τρεις αυξήσεις μετοχικού κεφαλαίου σε μια τριετία να δείχνει ακραίο, από την άλλη με αυτό τον τρόπο διατηρήθηκε η σταθερότητα και αποφεύχθηκε ένα αρνητικό σοκ κάποιας χρεωκοπίας το οποίο δεδομένων των συνθηκών είναι σχεδόν βέβαιο ότι θα δημιουργούσε αλυσιδωτές αντιδράσεις. Επίσης, ακόμα και τα τραπεζικά ιδρύματα τα οποία στην πορεία κρίθηκαν μη βιώσιμα έσπασαν με τελείως ομαλό τρόπο σε good και bad banks (πχ Εμπορική Τράπεζα και Αγροτική Τράπεζα Ελλάδος) περιορίζοντας τις αναταράξεις.

Στην ενίσχυση της σταθερότητας συνέβαλλε επίσης και η δημιουργία του μηχανισμού έκτακτης δανειακής στήριξης (Emergency Lending Assistance), ο

οποίος ανέλαβε τη χρηματοδότηση τραπεζικών ιδρυμάτων στην Ελλάδα αλλά και σε όλη την επικράτεια της Ευρωζώνης. Η ιδιαιτερότητα και κατά συνέπεια η χρησιμότητα του ELA ήταν ότι ως δανειστής ανάγκης δάνειζε ιδρύματα που λόγω της ποιότητας του ενεργητικού τους δεν ήταν δυνατόν να αντλήσουν ρευστότητα από την αγορά, αλλά ούτε και από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα καθώς ο κανονισμός της δεν επέτρεπε παροχή ρευστότητας υπό τέτοιες συνθήκες. Η σημασία του ELA για τη διατήρηση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας ήταν πολύ μεγάλη καθώς χωρίς αυτόν οι τράπεζες θα είχαν αντιμετωπίσει το φάσμα της κατάρρευσης υπό την πίεση ρευστότητας που δέχονταν.

5.2.4 Ενίσχυση της Εποπτείας

Η ενίσχυση της εποπτείας του χρηματοπιστωτικού συστήματος αποτελεί μέρος της προσπάθειας για τη διατήρηση της σταθερότητάς του, λόγω όμως της μεγάλης της σημασίας θα την εξετάσουμε ξεχωριστά.

Οι κινήσεις που έγιναν για την ενίσχυση της εποπτείας περιλάμβαναν την επικαιροποίηση των εποπτικών προτύπων και μεθόδων καθώς και την επιβολή συχνών και διεξοδικών ελέγχων στις τράπεζες. Στο πρώτο σκέλος έχουμε την τρίτη αναθεώρηση του εποπτικού πλαισίου για τις τράπεζες γνωστή και ως Βασιλεία 3. Η αναθεώρηση αυτή έλαβε χώρα το 2010 με αφορμή την πρόσφατη χρηματοπιστωτική κρίση (Γκόρτσος, 2011) και έδωσε βαρύτητα στη διασφάλιση ισχυρότερης και καλύτερης ποιότητας κεφαλαιακής επάρκειας των τραπεζών σε περιόδους κρίσεων. Για να το πετύχει αυτό εισήγαγε την έννοια της προκυκλικότητας των εποπτικών κεφαλαίων. Αυτό σημαίνει ότι ανάγκασε τις τράπεζες να διατηρούν αποθεματικά κατά τη διάρκεια των περιόδων ευημερίας προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις αυξημένες ανάγκες που θα παρουσιαστούν σε περιόδους κρίσης. Το παραπάνω μέτρο συνάδει με το συμπέρασμα ότι οι αρνητικές συνέπειες των μακροοικονομικών δεικτών στα NPLs χρειάζονται 5-6 τρίμηνα για να κάνουν την εμφάνισή τους.

Εκτός όμως από το πλαίσιο της Βασιλείας, το οποίο αποτελεί ένα περίγραμμα για την εξασφάλιση της κεφαλαιακής επάρκειας και τη συνολική εποπτεία των τραπεζών, η EBA αντιλαμβάνομενη τη σημασία και τον κίνδυνο που προέρχονταν από την αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων στην Ελλάδα,

αλλά και σε άλλες χώρες της Ευρωζώνης, θέσπισε συγκεκριμένα πλαίσια ελέγχου και αξιολόγησης του κινδύνου από το μη εξυπηρετούμενο χαρτοφυλάκιο όπως η οδηγία «Implementing Technical Standard (ITS) on Supervisory Reporting (Forbearance and non-performing exposures)» του 2013. Η οδηγία αυτή όπως διαμορφώθηκε από την αναθεώρηση του 2014 ορίζει με εξαντλητική ακρίβεια ποια κομμάτια του χαρτοφυλακίου θεωρούνται εξυπηρετούμενα και ποια όχι, αποτρέποντας τις τράπεζες από το να κρύβουν μη εξυπηρετούμενο χαρτοφυλάκιο και βοηθώντας έτσι το έργο της εποπτείας.

Πέρα όμως από το θεσμικό πλαίσιο καταλυτικό ρόλο για τη διατήρηση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας έπαιξαν και οι συχνοί έλεγχοι που επιβλήθηκαν τα τελευταία χρόνια στις ελληνικές τράπεζες. Οι έλεγχοι αυτοί είχαν τη μορφή των κλασικών ελέγχων προσομοίωσης ακραίων καταστάσεων (stress tests) είτε τη μορφή του ελέγχου ποιότητας περιουσιακών στοιχείων (Asset Quality Review – AQR) που ήταν έλεγχοι πιο στοχευμένοι για την αξιολόγηση της ποιότητας του –διαρκώς υποβαθμιζόμενου- δανειακού χαρτοφυλακίου

5.3 Αποτελέσματα

Εκ του αποτελέσματος, είναι σαφές ότι κανένα από τα μέτρα που ελήφθησαν από τις τράπεζες σε σχέση με τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια δεν κατάφερε να τα μειώσει, ούτε καν να περιορίσει το ρυθμό αύξησής τους. Παρ' όλα αυτά τα μέτρα που περιγράψαμε δε μπορούν να χαρακτηριστούν και αποτυχημένα καθώς όπως είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο οι κύριοι λόγοι αύξησης των μη εξυπηρετούμενων δανείων ήταν μακροοικονομικοί και εξαιτίας της οικονομικής κρίσης, δύσκολα μπορούσαν να ξεπεραστούν. Ήταν λοιπόν μέτρα όχι αντιμετώπισης της κατάστασης αλλά διαχείρισής της. Τώρα αν η διαχείριση αυτή ήταν επιτυχημένη είναι δύσκολο να το πούμε στα πλαίσια αυτής της εργασίας καθώς θα χρειαζόνταν να αντιπαραβάλλουμε μια σειρά από σενάρια και τα δυνητικά αποτελέσματά τους.

Τα μέτρα που έλαβε από τη μεριά του το κράτος από τη μία προστάτεψαν το μεγαλύτερο μέρος των δανειοληπτών, αλλά από την άλλη όπως είδαμε εξυπηρετήσαν και τα σχέδια των στρατηγικών κακοπληρωτών.

Τέλος, οι αντιδράσεις των εποπτικών φορέων μπορούν να κριθούν ως αποτελεσματικές, καθώς εν μέσω τόσο δύσκολων συνθηκών διατηρήθηκε εν πολλοίς η χρηματοπιστωτική σταθερότητα με την αποφυγή πιθανών «ατυχημάτων» που θα προκαλούσαν ανεξέλεγκτες καταστάσεις.

Συμπεράσματα – Προτάσεις Πολιτικής

6.1 Η οικονομική κρίση και τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια

Η παγκόσμια οικονομική κρίση του 2008 προκάλεσε αλυσιδωτές αντιδράσεις στο σύνολο της παγκόσμιας οικονομίας. Στο πλαίσιο αυτών των συνεπειών της παγκόσμιας κρίσης ήρθαν στην επιφάνεια χρόνιες παθογένειες της ελληνικής οικονομίας και αποτέλεσαν την αιτία η Ελλάδα να εισέλθει σε μια περίοδο οικονομικής κρίσης, που έφερε την ύφεση και μαζί με αυτή μια σειρά από αρνητικές οικονομικές εξελίξεις. Μια πτυχή των συνεπειών της κρίσης της ελληνικής οικονομίας ήταν η κρίση που έπληξε το τραπεζικό σύστημα και οδήγησε στη συρρίκνωσή του.

Κεντρικό ρόλο στην τραπεζική κρίση έπαιξε η μεγάλη αύξηση των μη εξυπηρετούμενων απαιτήσεων. Όπως είδαμε, βασική αιτία της αύξησης των μη εξυπηρετούμενων δανείων ήταν η οικονομική κρίση, καθώς όπως έχουν δείξει πολλοί ερευνητές τα μακροοικονομικά μεγέθη όπως οι μεταβολές του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος, η ανεργία, το δημόσιο χρέος, ο πληθωρισμός, οι δημόσιες δαπάνες, η πορεία των επιτοκίων, του συναλλάγματος και των χρηματιστηριακών δεικτών έχουν άμεση επίδραση στην ικανότητα των δανειοληπτών να αποπληρώσουν τα χρέη τους.

6.2 Παράγοντες που επηρέασαν τα NPL λιανικής τραπεζικής στην Ελλάδα

Σύμφωνα με τα δεδομένα που εξετάσαμε, την τελευταία δεκαετία, οι βασικοί παράγοντες που οδήγησαν στην άνοδο των μη εξυπηρετούμενων δανείων καταναλωτικής και στεγαστικής πίστης ήταν η εκτίναξη του ποσοστού ανεργίας από το 8% το 2007 στο 27% το 2015, καθώς και η συνεχόμενη ύφεση όπου προκάλεσε μια σωρευτική μείωση του ΑΕΠ της τάξης του 27% από το 2008 έως το 2014. Από την άλλη, προέκυψε ότι μεταβολές σε μεγέθη όπως η πορεία των δημοσίων δαπανών καθώς και του δείκτη τιμών του χρηματιστηρίου είχαν πολύ μικρή επίδραση στην αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων.

Από τις δύο κατηγορίες των δανείων της λιανικής τραπεζικής, τα καταναλωτικά δάνεια έδειξαν μεγαλύτερη ευαισθησία και πιο γρήγορη ανταπόκριση στις αλλαγές, ενώ στα δάνεια στεγαστικής πίστης παρουσιάστηκε μικρότερη ευαισθησία και μεγαλύτερη ανθεκτικότητα.

6.3 Προσπάθειες αντιμετώπισης του προβλήματος των μη εξυπηρετούμενων δανείων

Ως αποτέλεσμα της αύξησης των μη εξυπηρετούμενων δανείων τόσο οι τράπεζες όσο και το κράτος αλλά και οι ευρωπαϊκοί εποπτικοί θεσμοί έλαβαν μέτρα τα όποια είχαν ως στόχους:

- Την επανείσπραξη των καθυστερημένων απαιτήσεων και μείωση της παραγωγής νέων NPL
- Την εξασφάλιση της ρευστότητας των τραπεζών
- Τη σταθερότητα του τραπεζικού συστήματος
- Την προστασία του κοινωνικού συνόλου από τις συνέπειες της αθέτησης των δανειακών του υποχρεώσεων

Όπως φάνηκε τα μέτρα περιορισμού των καθυστερημένων δανείων απέτυχαν καθώς οι αιτίες που τα προκάλεσαν εξακολουθούν να υφίστανται. Από την άλλη τα μέτρα που αφορούσαν τη σταθερότητα του τραπεζικού συστήματος είχαν αποτέλεσμα καθώς, κατά τη διάρκεια των δύσκολων αυτών χρόνων, δεν εκδηλώθηκε κάποια ξαφνική χρεωκοπία τράπεζας η οποία θα έθετε σε κίνδυνο όλο το σύστημα. Η συρρίκνωση του τραπεζικού τομέα είναι γεγονός, και πολλά από τα ιδρύματα που υπήρχαν στην αρχή της κρίσης δεν υπάρχουν πλέον, αλλά ότι συνέβη, έγινε συντεταγμένα με γνώμονα την διατήρηση της σταθερότητας.

Τέλος σύμφωνα με τα μέχρι στιγμής δεδομένα η μεγάλη αύξηση στα μη εξυπηρετούμενα δάνεια δεν έχει οδηγήσει σε ένα κύμα εξώσεων και πλειστηριασμών όπως έχει συμβεί σε άλλες χώρες του Ευρωπαϊκού νότου που πέρασαν αντίστοιχες οικονομικές κρίσεις (πχ. Ισπανία)

6.4 Προτάσεις Πολιτικής

Για να χαραχτεί μια πολιτική που θα μειώσει τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια, είναι απαραίτητο να εξαλειφθούν οι αιτίες που προκάλεσαν την αύξησή τους, που όπως έδειξαν τα δεδομένα μας είναι η ύφεση και η αύξηση της ανεργίας. Είναι λοιπόν σαφές ότι ο μόνος τρόπος για να μειωθούν τα NPL είναι να εφαρμοστεί μια αναπτυξιακή πολιτική η οποία θα δημιουργήσει θέσεις εργασίας, οι οποίες χάθηκαν στα χρόνια της ύφεσης.

Παράλληλα, απαιτείται και από τις τράπεζες, οι οποίες θα κληθούν να χρηματοδοτήσουν την οικονομία προκειμένου να επιστρέψει στην ανάπτυξη, να επιδείξουν τη δέουσα προσοχή ως προς την πιστωτική τους και να μην αφήσουν η μελλοντική πιστωτική επέκταση να αποτελέσει τη αφορμή για ένα νέο κύκλο αυξημένων μη εξυπηρετούμενων δανείων.

Επιπλέον, τα συμπεράσματα της έρευνάς μας, ως προς την επίδραση του ύψους της ανεργίας και των μεταβολών του ΑΕΠ στα μη εξυπηρετούμενα δάνεια, μπορούν να χρησιμοποιηθούν και από τις εποπτικές αρχές. Συγκεκριμένα, θα πρέπει οι τελευταίες να αναμένουν αύξηση των NPL όταν υπάρχει ύφεση και αύξηση της ανεργίας και να επιβάλουν τα κατάλληλα μέτρα για την προστασία του τραπεζικού συστήματος.

6.5 Χρησιμότητα Μελέτης

Η παρούσα μελέτη, όπως είδαμε παραπάνω, μπορεί να χρησιμοποιηθεί από πιστωτικά ιδρύματα και εποπτικές αρχές προκειμένου να βοηθήσει στη χάραξη πολιτικής αντιμετώπισης των αρνητικών συνεπειών των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Επίσης, φιλοδοξούμε ότι μπορεί να είναι χρήσιμη και σε οποιοδήποτε μελετητή θέλει να εντυφήσει στο πως η οικονομική κρίση μέσα από συγκεκριμένους μακροοικονομικούς παράγοντες επηρεάζουν το ύψος των NPLs.

6.6 Περιορισμοί Μελέτης και Προτάσεις για Περαιτέρω Έρευνα

Η μελέτη μας, είχε τους εξής περιορισμούς:

- i. Αφορούσε μόνο το ελληνικό τραπεζικό σύστημα
- ii. Αφορούσε μόνο την περίοδο οικονομικής κρίσης
- iii. Εξέτασε μόνο μακροοικονομικούς παράγοντες

Συνεπώς, για να έχουμε ολοκληρωμένη εικόνα του τρόπου που συμπεριφέρονται τα NPL θα πρέπει να διερευνηθεί αν η συμπεριφορά τους επιβεβαιώνεται και σε άλλες οικονομίες, οι οποίες δεν αντιμετωπίζουν οικονομική κρίση.

Επιπλέον, μεγάλο ενδιαφέρον θα είχε, να διερευνηθεί και η σημασία των μικροοικονομικών (εξειδικευμένων ανά τράπεζα) παραγόντων που έχουν

επίπτωση στα NPL, σε οικονομίες που, όπως η ελληνική στο υπό εξέταση διάστημα, αντιμετωπίζουν τις συνέπειες μιας οικονομικής ύφεσης.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

- Abid, L., Ouertani, M. N., & Zouari-Ghorbel, S.** (2014). Macroeconomic and Bank-specific Determinants of Household's Non-performing Loans in Tunisia: A Dynamic Panel Data. *Procedia Economics and Finance*, 13(December 2013), 58–68.
- Bahrini, R.** (2011). Empirical Analysis of Non-Performing Loans in the Case of Tunisian Banks. *Journal of Business Studies Quarterly*, 3(1), 230–245.
- Beck, R., Jakubick, P., Piloju, A.** (2013). Non-performing loans. What Matters in addition to the economic cycle? *Working Paper Series no.1515*, European Central Bank
- Che, N. X., & Shinagawa, Y.** (2014). Financial Soundness Indicators and the Characteristics of Financial Cycles. *SSRN Electronic Journal*.
- Ekanayake, E.M.N.N., Azeez, A.A.** (2015). Determinants of Non-performing Loans in Commercial Banks : Evidence from Sri Lanka. *Asian Economic and Financial Review*, 5(6), 868–882.
<http://doi.org/10.18488/journal.aefr/2015.5.6/102.6.868.882>
- Getter, D.** (2003). Contributing to the Delinquency of Borrowers. *The Journal of Economic Affairs*.
- Ghosh, A.** (2015) Banking-industry specific and regional economic determinants of non-performing loans: Evidence from US states. *Journal of Financial Stability* vol. 20
- Kosmidou, K. V., Kousenidis, D. V., & Negakis, C. I.** (2015). The impact of the EU/ECB/IMF bailout programs on the financial and real sectors of the ASE during the Greek sovereign crisis. *Journal of Banking & Finance*
- Louzis, D. P., Vouldis, A. T., & Metaxas, V. L.** (2010). Macroeconomic and bank-specific determinants of non-performing loans in Greece: A comparative study of mortgage, business and consumer loan portfolios. *Journal of Banking & Finance*, 36(4), 1012–1027.
<http://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2011.10.012>
- Makri, V., Tsagkanos, A., Bellas, A.** (2013). Determinants of Non-Performing Loans: The Case of Eurozone. *Panoeconomicus* 2014, 2

- Messai, A. S., & Jouini, F.** (2013). Micro and Macro Determinants of Non-performing Loans. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 3(4), 852–860. http://doi.org/10.1300/J079v27n04_02
- Mileris, R.** (2014). Macroeconomic Factors of Non-Performing Loans in Commercial Banks. *Ekonomika*.
- Nkusu, M.**, (2011). Nonperforming Loans and Macrofinancial Vulnerabilities in Advanced Economies. IMF Working Paper No 11/161.
- Peicuti, C.** (2013). Securitization and the Subprime Mortgage Crisis. *Journal of Post Keynesian Economics* vol. 35
- Olayinka, A., Mofoluwaso, E.** (2014). Determinants of Non-Performing Loans in Nigeria. *Accounting & Taxation*, 6(2), 21–28.
- Polodoo, V., Seetanah, B., Sannasee, R.V., Seetah, K., Padaci, K.** (2015). An Econometric Analysis Regarding the Path of Nonperforming Loans – A Panel Data Analysis from Mauritian Banks and Implications for the Banking Industry. *The Journal of Developing Areas* vol. 49/1
- Touny, M. A., & Shehab, M. A.** (2015). Macroeconomic Determinants of Non-Performing Loans: An Empirical Study of Some Arab Countries. <http://doi.org/10.3844/ajebasp.2015>.
- Viswanadham, N., Nahid, B.** (2015). Determinants of Non-Performing Loans in Commercial Banks: A Study of NBC Bank Dodoma Tanzania, *International Journal of Finance & Banking Studies* 4(1), 70–95.
- Vatansever, M., Hepsen, A.** (2015). Determining Impacts on Non-Performing Loans in Turkey. *Journal of Applied Finance and Banking*. Vol. 5 no. 1
- Viswanadham, N.** (2015). Determinants of Nonperforming Loans in Commercial Banks : A Study of NBC Bank Dodoma Tanzania, 4(1), 70–95.
- Zaib, A., Farid, F., & Khan, M. K.** (2014). Macroeconomic and bank-specific determinants of non-performing loans in the banking sector in Pakistan. *International Journal of Information, Business and Management*, 6(2), 53–82.

Ελληνόγλωσση

- Αγγελάκης, Μ.** (2005). Τραπεζικές Χρηματοδοτήσεις – Εμπλοκές, Εκδόσεις Press Line, Αθήνα
- Αγγελόπουλος, Χ. Π.** (2010). Τράπεζες και Χρηματοπιστωτικό Σύστημα. Εκδόσεις Σταμούλη, Αθήνα

- Βασιλείου Δ., Ηρειώτης Ν.** (2009). Ανάλυση Επενδύσεων και Διαχείριση Χαρτοφυλακίου. Εκδόσεις Rosili, Αθήνα
- Γκόρτσος, Χ.** (2011), Βασιλεία ΙΙΙ: Η αναθεώρηση του ισχύοντος κανονιστικού πλαισίου της επιτροπής της Βασιλείας για την τραπεζική εποπτεία με στόχο την ενδυνάμωση της σταθερότητας του διεθνούς τραπεζικού συστήματος, Ένωση Ελληνικών Τραπεζών, Αθήνα
- Καλφάογλου Φ.** (2015) «Εναλλακτικές προσεγγίσεις για την εξυγίανση χαρτοφυλακίων μη εξυπηρετούμενων τραπεζικών δανείων. Ανάλυση Περιπτώσεων», Οικονομικό Δελτίο τεύχος 41, Ιούλιος 2015, Τράπεζα της Ελλάδος, Αθήνα
- Μελάς, Κ.** (2012). Η Ιστορία του Ελληνικού Τραπεζικού Συστήματος: Ο υπηρέτης.
- Ρουσάνογλου, Ν** (2006) Στο 84,6% το ποσοστό ιδιοκατοίκησης στην Ελλάδα, <http://www.kathimerini.gr/238258/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/sto-846-to-pososto-idiokatoikhshs-sthn-ellada>
- Σαπουντζόγλου, Γ. Γ., Πεντότης Ν. Χ.** (2009). Τραπεζική Οικονομική, Τόμος Α΄. Εκδόσεις Μπένου, Αθήνα
- Σαπουντζόγλου, Γ. Γ., Πεντότης Ν. Χ.** (2009). Τραπεζική Οικονομική, Τόμος Β΄. Εκδόσεις Μπένου, Αθήνα
- Τράπεζα της Ελλάδος,** (2006-2015). Οικονομικό Δελτίο, τεύχη 26 – 41.
- Τράπεζα της Ελλάδος,** (2006-2015). Έκθεση του Διοικητή, τεύχη ετών 2006 – 2015
- Χαλικιάς, Ι,** (2001). Στατιστική Μέθοδοι ανάλυσης για επιχειρηματικές αποφάσεις. Εκδόσεις Rosili, Αθήνα
- Χαρδούβελης, Γ.** (2011a). Το χρονικό της διεθνούς και της συνακόλουθης ελληνικής και ευρωπαϊκής κρίσης: Αίτια, αντιδράσεις, επιπτώσεις, προοπτική, *Από τη διεθνή κρίση στην κρίση της Ευρωζώνης και της Ελλάδας: Τι μας επιφυλάσσει το μέλλον;*. Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα
- Χαρδούβελης, Γ.** (2011b). Η υπερκυκλικότητα του διεθνούς χρηματοοικονομικού συστήματος και προτάσεις για τη μείωσή της, *Από τη διεθνή κρίση στην κρίση της Ευρωζώνης και της Ελλάδας: Τι μας επιφυλάσσει το μέλλον;*. Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα

Ηλεκτρονικές Πηγές

<http://www.bankofgreece.gr/pages/el/supervision/legalf/creditinstitutions/supervisionrules/capitaladequacy.aspx>

<http://dsbb.imf.org/Pages/SDDS/CtyCtgList.aspx?ctycode=GRC>

https://www.ecb.europa.eu/stats/money/aggregates/bsheets/html/outstanding_amounts_L20.A.U2.0000.en.html

<https://www.eba.europa.eu/regulation-and-policy/supervisory-reporting/draft-implementing-technical-standard-on-supervisory-reporting-forbearance-and-non-performing-exposures->

<http://www.minfin.gr/?q=el/content/sdds-0>

<http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SEL15/->

<http://www.tradingeconomics.com/greece/stock-market>